

Empowered lives.
Resilient nations.

ПРОЕКТ «МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ГРОМАДУ»: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВПЛИВ

За даними соціологічного дослідження

Проект
Європейського Союзу та Програми розвитку ООН
«Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»:
результати та вплив

За даними соціологічного дослідження
Київського міжнародного інституту соціології

ББК
УДК

**Проект ЄС та ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»: результати та вплив.
За даними соціологічного дослідження Київського міжнародного інституту соціології.**

ISBN

Це видання підготовлено в межах виконання проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», який фінансується Європейським Союзом та спів фінансується і впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні. Думки, висновки чи рекомендації, які містяться в цих матеріалах, належать виконавцям проекту, авторам та упорядникам цього видання і не відображають погляди Європейського Союзу чи ПРООН.

Зміст цієї публікації можна вільно цитувати та відтворювати за умови належного посилання на неї.

За загальною редакцією: Джейсінгха Саха, Ганни Яцюк, Тетяни Дієвої.

Перше видання: серпень 2011 р.

Вул. Еспланадна, 20, 7-й поверх, офіс 704-708, Київ, 01601, Україна.
Тел./факс: +38 (044) 584 34 70. E-mail: ganna.yatsyuk@undp.org.
Сайт: www.cba.org.ua. Сторінка у Facebook: <http://www.facebook.com/cbaproject>.

Подяка:

Цей документ зведено зі звітів Київського міжнародного інституту соціології, підготовлених за результатами соціологічних досліджень і звітів про хід виконання Проекту МРГ.

Європейський Союз складається з 27 держав-членів, які вирішили поступово об'єднати свої знання, ресурси та долі. Упродовж 50 років розширення вони побудували зону стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігаючи при цьому культурну різноманітність, толерантність та особисту свободу. Європейський Союз прагне поділитися своїми надбаннями та цінностями з країнами та людьми поза його кордонами.

Програма розвитку ООН (ПРООН) є глобальною мережею ООН в галузі розвитку, яка виступає за позитивні зміни та надає країнам доступ до джерел знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати краще життя. ПРООН співпрацює з 166 країнами світу, допомагаючи їм знаходити власні шляхи розв'язання глобальних та національних проблем в галузі розвитку. У розвитку їхньої місцевої спроможності вони залучають працівників ПРООН і широкого кола наших партнерів.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

МРГ	Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»
АРГ	Асистент з розвитку громад (співробітник Проекту в регіоні)
ПРГ	План розвитку громади
ОГ	Організація громади
КМІС	Київський міжнародний інститут соціології
ФМР	Форум місцевого розвитку
ЦРТ	Цілі розвитку тисячоліття
МПП	Мікропроектна пропозиція
МП	Мікропроект (проект громади)
РЦГ	Ресурсний центр громади
ОР	Обласна рада
ОКР	Обласна координаційна рада
ОРЦГ	Обласний ресурсний центр громади (те саме, що і ОПВ)
ОПВ	Обласний підрозділ з впровадження Проекту (те саме, що і ОРЦГ)
ОДА	Обласна державна адміністрація
УП	Угода про партнерство
КУП	Команда управління Проектом (головний офіс МРГ в Києві)
РР	Районна рада
РРЦГ	Районний ресурсний центр громади
РДА	Районна державна адміністрація
УЦРТ	Українська ціль розвитку тисячоліття
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
СР/МР	Сільська/міська рада

Зміст

Резюме.....	3
I. ВСТУП	5
II. ЗАВДАННЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
III. МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ	7
IV. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
4.1 Оцінка дієвості методології підходу, орієнтованого на громаду	7
4.2 Вплив на надання послуг	26
4.3 Оцінка впливу методології підходу, орієнтованого на громаду, на якість життя цільових груп населення.....	29
V. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	35
ДОДАТКИ.....	40

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»: результати та вплив¹

АНОТАЦІЯ

У цій публікації викладено зведені результати оцінки впливу Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». На основі результатів соціологічного дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, і даних, зібраних відділом моніторингу Проекту МРГ, була проведена оцінка методології розвитку, орієнтованого на громаду, і загальної ефективності Проекту МРГ. Отримані результати дають достатні підстави для того, щоб стверджувати, що місцевий розвиток, орієнтований на громаду, є ефективним засобом сприяння об'єднанню зусиль усіх зацікавлених сторін на місцевому рівні для досягнення кращих результатів у царині розвитку. Ця методологія також зміцнює місцеве самоврядування, сприяє покращенню умов надання послуг, створює сприятливе середовище для підвищення якості життя населення. Цей підхід є дієвим у розкритті потенціалу та об'єднанні зусиль місцевих громад, місцевих виборних і виконавчих органів та приватного сектора у встановленні на основі консенсусу пріоритетів розвитку відповідних населених пунктів і спільної реалізації ініціатив щодо покращення умов життя.

¹ На основі оціночного дослідження, виконаного у 2010 році Київським міжнародним інститутом соціології.

Резюме

Після завершення першої фази спільного Проекту ЄС і ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» виникла потреба виміряти вплив цієї діяльності, спрямованої на розвиток громад, у загальнонаціональному розрізі. У кількісному вимірі результати МРГ виражаються у створенні 1149 організацій громад за участю понад 400 тис. осіб, та впровадженні цими організаціями 1303 мікропроектів у таких напрямках, як енергозбереження, водопостачання, покращення медичного обслуговування, охорона навколишнього середовища і шкільний транспорт.

Крім кількісних і фізично відчутних результатів, методологія розвитку, орієнтованого на громаду, що застосовувалася у Проекті МРГ, значно сприяла змінам у способі мислення членів громад і привела до змін у моделях їхньої поведінки. Для того щоб визначити вплив Проекту на різні виміри місцевого розвитку, Київському міжнародному інституту соціології було замовлено проведення соціологічного дослідження.

Результати соціологічного дослідження у поєднанні з даними, зібраними відділом моніторингу Проекту МРГ, надають достатні підстави для того, щоб стверджувати, що методологія підходу, орієнтованого на громаду, застосована у Проекті МРГ, є ефективним інструментом місцевого розвитку.

Дослідження підтвердило, що *рівень залучення населення до діяльності громадських організацій є досить високим*. 78,8% усіх цільових домогосподарств об'єдналися в організації громад із метою впровадження мікропроектів. Крім того, члени громад активно задіяні у процесах прийняття рішень і планування на основі широкої участі.

Пріоритети розвитку громад визначаються більшістю членів громад і майже без впливу представників місцевої влади. Це гарантує залучення членів громад до процесів місцевого розвитку.

Схема співфінансування² вважається доволі ефективною, задіяні партнери іноді вклали більше, ніж планувалося. Головна перевага існуючої схеми розподілу витрат — ефект синергії, коли всі партнери здатні впровадити мікропроект, який кожен із них окремо не зміг би реалізувати самостійно.

Підхід, орієнтований на громаду, активно сприяв місцевому самоврядуванню в царині мобілізації громад і співробітництва між громадами та представниками місцевої влади. *Створені структури підтримки вважаються ефективним інструментом місцевого розвитку, який відповідає поставленим цілям*. І члени ОГ, і представники місцевої влади вважають організації громад, форуми місцевого розвитку, обласні координаційні ради та районні/обласні ресурсні центри ефективними установами, що значно сприяють процесам місцевого розвитку. Ці структури широко використовуються поза межами Проекту МРГ, слугуючи платформами для обміну досвідом, поширення інформації, проведення дискусій тощо.

Створені структури підтримки характеризуються високим рівнем прозорості та підзвітності. Інформація про діяльність ОГ, порядок упровадження мікропроектів і фінансові звіти доступні всім членам ОГ, більшість членів ОГ обізнані з цією інформацією. Процедура громадського аудиту також сприяє підвищенню прозорості впровадження мікропроектів.

Серед суттєвих результатів Проекту варто також вказати на розвиток людських ресурсів. І лідери організацій громад, і представники місцевої влади зазначили підвищення рівня їхніх знань про функціонування організацій громад, а також зростання рівня професійної кваліфікації.

² Частка Проекту МРГ — 50%, частка організацій громад — 5%, частка місцевого бюджету (рівень обласної/районної/сільської ради) — 45% загальної вартості проекту.

Модель планування «знизу-вгору», підтримана Проектом МРГ, була частково впроваджена місцевою владою шляхом введення планів розвитку громад (цілком або частково) в плани розвитку районів і стратегічні програми розвитку областей. Цей механізм дозволяє привернути увагу місцевої влади до нагальних проблем громад.

Водночас спостерігалось постійне розширення доступності інформації про діяльність місцевої влади, що означає підвищення рівня прозорості її діяльності.

Покращення співробітництва між громадянами і владою — один із найважливіших здобутків Проекту. Місцева влада з більшою готовністю враховує проблеми громадян і підтримує діалог з членами громад. У результаті рівень довіри громадян до місцевої влади значно підвищився.

Результати дослідження показали також, що МРГ сприяв покращенню економічних умов і психологічного самопочуття, а також мав сильний вплив на посилення загальної соціальної згуртованості.

I. ВСТУП

Із часу проголошення незалежності Україна досягла суттєвого успіху в своєму соціальному, економічному та екологічному розвитку. Проте величезна група населення, що мешкає у сільській та селищній місцевості, досі потерпає від низького рівня життя, що характеризується недостатнім рівнем доступу до медичної допомоги, освіти, водопостачання, енергопостачання та санітарії довкілля. Недорозвинена або зношена основна інфраструктура у цих секторах є головною причиною низької якості послуг, які надаються. Для покращення становища необхідно багато зробити, особливо на місцевому рівні, де досі існують механізми, успадковані від надзвичайно централізованої системи прийняття рішень, пасивне ставлення населення й обмежені можливості органів місцевого самоврядування.

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» є спільною ініціативою ЄС та ПРООН, покликаною пом'якшити вищезазначені проблеми. Він спрямований на створення сприятливого середовища для довготривалого сталого розвитку на місцевому рівні шляхом заохочення місцевого самоврядування та ініціатив, орієнтованих на громади, по всій Україні. Конкретними цілями Проекту є:

- покращення умов життя у сільських та селищних громадах по всій Україні шляхом сприяння сталому відновленню, управлінню та забезпеченню роботи базової соціальної та комунальної інфраструктури й служб за рахунок ініціатив самопомоги за участі громад;
- доведення ефективності механізмів місцевого самоврядування і децентралізованого управління, оснований на участі громад, у наданні державних послуг шляхом просування партнерських самоврядних організацій громад, які запроваджують ініціативи з самопомоги у співпраці з органами місцевої влади, приватним сектором та іншими зацікавленими сторонами;
- покращення відповідних професійних вмінь та знань організацій громад і органів місцевої влади з метою започаткування та підтримки процесів стабільного соціально-економічного розвитку за принципом залучення громад, а також для надання якісних державних послуг;
- розбудова інституційної спроможності організацій громад і органів місцевої влади щодо визначення потреб і пріоритетів громад, щодо ведення і моніторингу місцевого процесу сталого соціально-економічного розвитку на основі широкої участі та ефективного надання державних послуг;
- поширення на низовому рівні практичного досвіду принципів планування на засадах участі громади, прийняття рішень та соціальних дій задля накопичення даних для розробки політики та проведення законодавчих реформ у напрямку сталого регіонального/місцевого розвитку, адміністративної та фінансової децентралізації й зміцнення місцевої демократії.

Стратегічна мета Проекту МРГ полягала у залученні місцевих громад та місцевої влади до участі у процесі прийняття рішень та спрямування цього процесу для розбудови співпраці за участю широкого кола зацікавлених сторін. Кінцевою метою процесу є зміцнення місцевого самоврядування та забезпечення сталого людського розвитку. Процес будувався з використанням інструменту соціальної мобілізації для мобілізації цільових зацікавлених груп (місцевих громад, місцевих рад, районних органів влади, регіональних органів влади) та підготовки їх до спільного прийняття рішень і спільних дій, спрямованих на розв'язання

місцевих проблем розвитку. Для забезпечення спільного прийняття рішень і реалізації заходів на засадах участі громади були створені відповідні структури підтримки. Такими структурами є організація громади на громадському рівні, форум місцевого розвитку на районному рівні, обласна координаційна рада на регіональному рівні та ресурсний центр громади на районному та обласному рівнях.

Перша фаза Проекту МРГ розпочалася 4 вересня 2007 р. і завершилася 6 червня 2011 р. Проектною діяльністю, яка проводилася у 24 областях і Автономній Республіці Крим, було охоплено 200 районів і 1000 сільських та міських рад. Планувалося, що Проект мобілізує 1000 громад із 1000 сільських та міських рад, надасть підтримку 1175 ініціативам із самопомогі громад щодо покращення стану базової соціальної та комунальної інфраструктури, створить структури підтримки (а саме 1000 ОГ, 200 ФМР, 25 координаційних рад, 25 обласних і 200 районних РЦГ). Були передбачені різні форми заходів із розбудови спроможності, зокрема навчання, ознайомчі поїздки, матеріально-технічна підтримка тощо, метою яких було підвищення кваліфікації та спроможності зацікавлених сторін із тим, щоб вони могли ефективно вести діяльність, передбачену Проектом.

На кінець першої фази Проекту МРГ була запланована оцінка його результатів і здобутків. Відділ моніторингу Проекту МРГ розробив показники ефективності Проекту на основі цілей та задач, установлених у Проектному документі. Ці показники охоплювали всі напрями діяльності за Проектом: налагодження партнерства з обласними/районними/місцевими органами влади, створення структур підтримки та впровадження мікропроектів. Водночас для оцінки внеску Проекту в такі нематеріальні питання, як довіра між членами громад, довіра до місцевої влади, соціальна згуртованість і загальна ефективність методології підходу, орієнтованого на громаду, виникла необхідність проведення науково-соціологічного дослідження. Таке дослідження — «Місцевий розвиток за участі громад» (далі — соціологічне дослідження) — було виконано Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Проекту МРГ у червні-жовтні 2010 року.

Ця публікація є зведеним звітом, який ґрунтується як на даних, зібраних відділом моніторингу Проекту МРГ, так і на результатах соціологічного дослідження, виконаного КМІС³. Статистичні дані регулярно збиралися Проектом упродовж трьох з половиною років його впровадження. Ця інформація була зведена у таблиці, проаналізована і поширена у формі звітів про хід виконання Проекту. Квартальні та річні звіти про хід виконання Проекту викладені на сайті МРГ <http://cba.org.ua/one/en/library/project-reports>. Результати соціологічного дослідження представлені в аналітичному звіті, який містить інформацію, висновки та рекомендації щодо всіх проектів, впроваджуваних ПРООН, із використанням методології підходу, орієнтованого на громаду. Цей звіт побудовано на основі звіту КМІС, звідки було вибрано тільки ту інформацію, висновки та рекомендації, які стосуються Проекту МРГ.

У кожному розділі та підрозділі наведені дані з обох джерел. У випадках, де статистичних даних, зібраних Проектом МРГ, немає, використовуються тільки результати соціологічного дослідження. Загальна логічна побудова звіту ґрунтується на структурі соціологічного дослідження і відповідає його концептуальній схемі⁴.

³ Дослідження виконувалося щодо чотирьох проектів, у яких використовується методологія підходу, орієнтованого на громаду, що впроваджуються Програмою розвитку ООН на території України. Це Муніципальна програма врядування та сталого розвитку, Програма розвитку та інтеграції Криму, Чорнобильська програма відновлення та розвитку та Місцевий розвиток, орієнтований на громаду. В представленому звіті використовується тільки та частина даних, яка стосується Проекту МРГ.

⁴ Докладніша інформація з цього питання наведена в аналітичному звіті КМІС «Місцевий розвиток за участі громад», який викладений на сайті Проекту МРГ <http://cba.org.ua/ua/library/documents>.

II. ЗАВДАННЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Головна мета соціологічного дослідження полягала в проведенні оцінки ефективності методології, застосованої Проектом МРГ для забезпечення сталого місцевого розвитку.

Для досягнення цієї мети були визначені такі основні завдання:

а) оцінити вплив:

- на участь громад;
- на місцеве самоврядування;
- на створення умов для надання послуг у секторах, підтримуваних Проектом;
- на зміни в якості життя членів громад;

б) визначити чинники успішності підходу та розробити рекомендації щодо подальшого покращення.

III. МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Для оцінювання методології підходу, орієнтованого на громаду, застосовувалися три методи:

- фокус-групові дискусії (дозволяють виявити можливий спектр думок і отримати розгорнуті відповіді);
- опитування регіональних експертів (дозволяють дізнатися про думку координаторів районного й обласного рівнів, а також асистентів із розвитку громад в областях);
- опитування членів громад.

Щоб виконати вищезазначені завдання, було проведено 8 фокус-групових дискусій⁵, 150 глибинних інтерв'ю з регіональними експертами та опитування 421 члена громад (213 респондентів із пілотних громад і 208 — з інших). Докладна інформація про методологію дослідження, застосовану КМІС, наведена в аналітичному звіті «Місцевий розвиток за участі громад: результати соціологічного дослідження», підготовленому КМІС (<http://www.cba.org.ua/one/ua/library/documents>).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

4.1 Оцінка дієвості методології підходу, орієнтованого на громаду

Дієвість методології підходу, орієнтованого на громаду, що використовується в Проекті МРГ, оцінювалася за допомогою таких показників, як рівень участі, залучення членів громад до процесів ухвалення рішень, спільне визначення пріоритетів, співфінансування ініціатив громад, відповідність структур підтримки, рівень прозорості дій, доступність послуг, планування «знизу-вгору», доступ до інформації, участь приватного сектора, відносини громадян із владою. Кожен із цих показників докладно розглянуто нижче.

Методологія підходу, орієнтованого на громаду, передбачає активну участь членів громад у процесах місцевого розвитку. Незважаючи на те, що бажано залучати до організацій громад 100% цільових домогосподарств, у методології МРГ максимальним результатом повної участі вважалася участь в організаціях громад 80% цільових домогосподарств. Через різні причини на стовідсоткову участь домогосподарств по всій країні не варто було очікувати або ж практично неможливо було б реалізувати. Тому саме рівень 80% був установлений для всіх заходів і процесів, що відбувалися в ході впровадження Проекту МРГ.

⁵ 25 регіонів України були згруповані у 8 кластерів, виходячи з думки фахівців із розвитку громад Проекту МРГ щодо схожих особливостей процесів упровадження Проекту.

Рівень участі в організаціях громад

Усього в Проекті МРГ взяли участь 1146 громад з усієї країни, загальне населення яких становить 420357 осіб. Із цих цільових домогосподарств 78,8% організувалися в організації громади (Додаток І). Стратифікація участі домогосподарств по регіонах показує, що у більшості областей рівень участі складав 80% і вище (табл. І). Нижчий рівень участі було відзначено на територіях, де цільова громада виявилася дуже великою для забезпечення характеру послуги (наприклад, охорони здоров'я, вуличного освітлення), бажаної для громади або домогосподарств, розкиданих по великій площі. У такому випадку повна участь усіх цільових домогосподарств була неможлива.

Таблиця І. Участь цільових домогосподарств в ОГ

Діапазон участі, %	Кількість регіонів	Процент регіонів
> 90-100	5	20
> 80-90	10	40
> 70-80	5	20
> 60-70	4	16
> 50-60	1	4

Джерело: Річний звіт із Проекту МРГ за 2010 рік.

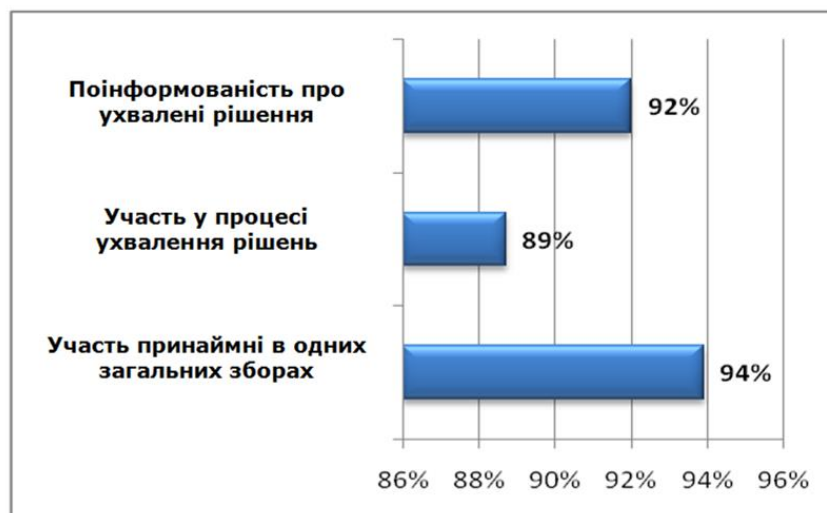
Залучення членів ОГ до процесів ухвалення рішень

Активна участь у процесах ухвалення рішень — необхідний елемент прямої участі громадян у місцевому розвитку. При цьому не повинно бути дискримінації ані за майновим станом домогосподарства, ані за гендерною ознакою. Передбачається також, що члени організацій громад беруть участь у загальних зборах і обізнані з діяльністю своїх організацій.

Статистичні дані, зібрані відділом моніторингу Проекту МРГ, показують, що створено 1149 ОГ, до складу яких увійшли 418739 осіб, котрі представляють 331442 домогосподарства. 58% з них — жінки, 42% — чоловіки. Встановлено також, що рівень участі жінок (60,3%) вищий у керівних органах пілотних ОГ.

Згідно з результатами соціологічного дослідження КМІС, рівень участі членів ОГ у загальних зборах ОГ та у процесах ухвалення рішень доволі високий: відповідно 94% і 89%. Незважаючи на те, що навіть не всі члени ОГ брали участь в ухваленні рішень, велика частка (92%) їх була поінформована про прийняті рішення (діагр. І).

Діаграма І. Участь у процесі ухвалення рішень, обсяг вибірки N=212

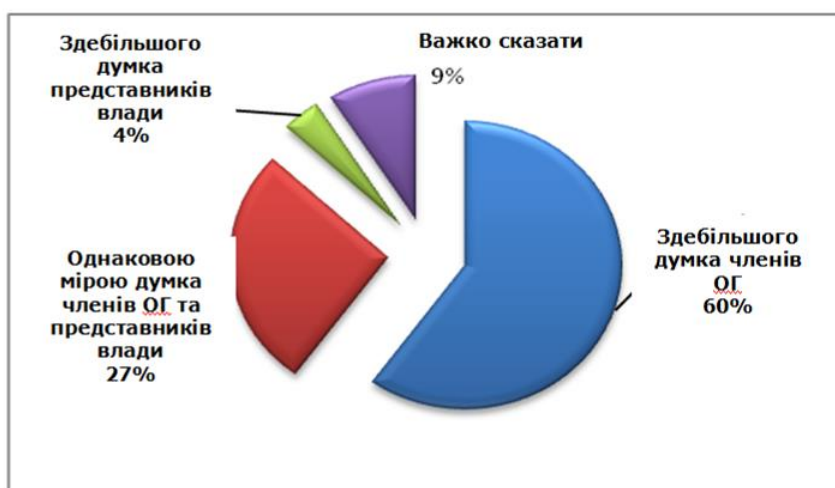
Незважаючи на помітне переважання жінок в ОГ, статистично значущої різниці між чоловіками та жінками щодо їхньої участі у загальних зборах і процесах ухвалення рішень не встановлено.

Встановлення пріоритетів місцевого розвитку

Методологія підходу, орієнтованого на громаду, передбачає, що члени громади повинні спільно визначати комплекс проблем громади та розставляти їх за пріоритетами. Спільні проблеми — це проблеми, які відчувають більше 80% домогосподарств/квартир. На загальних зборах члени ОГ визначають перелік місцевих проблем, які необхідно вирішити. З-поміж визначених проблем одній проблемі надається пріоритет щодо вирішення у співробітництві з Проектом МРГ. Щоб забезпечити реальне відображення думки громадян, цей процес також повинен здійснюватися без впливу з боку місцевої влади.

Результати соціологічного дослідження показують: більшість респондентів указали, що встановлення пріоритетів щодо визначених проблем ґрунтується переважно на думці членів громади (60%). Водночас 27% опитаних членів ОГ вважають, що представники місцевої влади все ж мали певний вплив на процес (діагр. II).

Діаграма II. Вплив на визначення пріоритетності проблем

Була виявлена статистично значуща кореляція між загальною обізнаністю щодо діяльності ОГ та впевненістю у визначенні пріоритетів незалежно від влади⁶. Що більше респондент був поінформований про діяльність своєї ОГ, то більше цей респондент був схильний вірити у вирішальну роль громади у визначенні пріоритетності проблем.

Ефективність схеми співфінансування

Відповідно до методології МРГ запропонована така схема співфінансування мікропроектів: 50% надає Проект МРГ, 45% — місцеві бюджети різних рівнів, 5% — члени ОГ. ОГ фактично внесли більше, ніж потрібно, тоді як внесок Проекту виявився нижчий очікуваного, тобто дещо зменшився. Наприкінці Проекту розподіл витрат був таким: ОГ інвестували 7,2% загальної вартості мікропроектів, місцевий бюджет — 45%, Проект МРГ — 46,5%, приватний сектор — 1,3%.

Соціологічне дослідження КМІС показує: у цілому існуюча схема співфінансування оцінюється як успішна та ефективна. Цей висновок ґрунтується на результатах фокус-групових дискусій та інтерв'ю з регіональними експертами. Стало очевидно, що головна перевага цієї схеми — ефект синергії, коли всі учасники отримують результат, якого кожен

⁶ Коефіцієнт кореляції складає -0,307 (p<0,05).

із них окремо не зміг би досягти. На діаграмі III показано відсотковий розподіл думок членів керівної ланки ОГ і регіональних експертів із цього питання.

Діаграма III. Оцінка схеми фінансування регіональними експертами та керівною ланкою ОГ, %

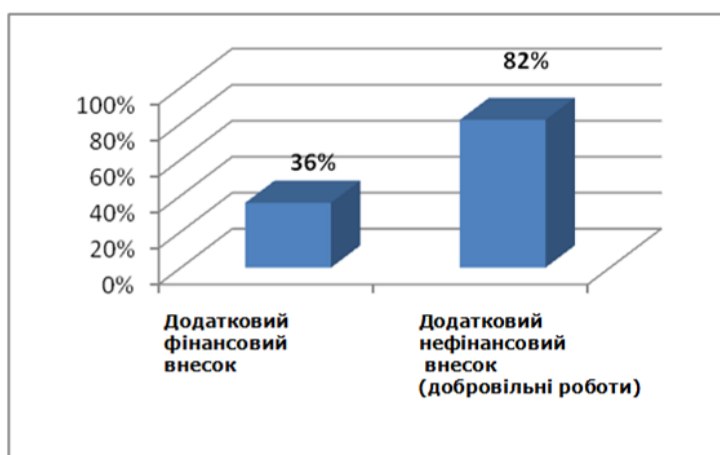
Як показують дані, 80% регіональних експертів вважають існуючу схему співфінансування як дуже або радше ефективною, а лише 3% — радше неефективною. Члени керівної ланки навіть більш оптимістичні: 98% вважають схему дуже або радше ефективною.

Водночас деякі регіональні експерти вказали на значні труднощі, пов'язані з існуючою схемою співфінансування: збирання внесків громад, пошук додаткового зовнішнього фінансування, затримки у наданні передбаченої частки коштів із бюджету, особливо через брак коштів у місцевому бюджеті. Враховуючи це, вони запропонували збільшити частку Проекту у співфінансуванні проектів.

Згідно з опитуванням членів громад, 36% опитаних повідомили про те, що інколи громади вносять більше, ніж потрібно за схемою розподілу витрат на мікропроект. Як правило, суму, більше передбаченої, частіше вносили заможні домогосподарства, ніж бідніші. Опитування регіональних експертів підтверджує ці дані: 78,7% опитаних експертів знають про випадки додаткових внесків.

Водночас нефінансові внески (громадська робота) були більш поширеними, ніж додаткові фінансові вкладення: 82% опитаних членів ОГ повідомили про виконання на громадських засадах роботи, пов'язаної з ініціативами громад (діагр. IV).

Діаграма IV. Додаткові внески членів ОГ у впровадження мікропроектів, обсяг вибірки N=212

Фокус-групові дискусії також показали, що додаткові нефінансові внески є корисними не тільки з точки зору виконаної роботи, а й через їхній позитивний вплив на соціальну згуртованість і зміцнення довіри у громаді.

Відповідність створених структур підтримки

Організації громад, створені цільовими громадами, форум місцевого розвитку районного рівня, обласна координаційна рада і ресурсні центри громад (районного і обласного рівнів) є ключовими структурами підтримки, які істотно сприяють спільному прийняттю рішень, процесу планування «знизу-вгору» та мобілізації ресурсів для мікропроектів.

Організація громади є найважливішим елементом підходу, орієнтованого на громаду. ОГ є дійсною організацією громадян, які живуть на одній території і стикаються з однаковими труднощами в місцевому розвитку. Це самоврядна та самокерована організація на чолі з групою активістів, яким довіряють члени організації. В основі функціонування ОГ лежить високий рівень участі домогосподарств, високий ступінь прозорості та взаємного співробітництва. Вона представляє погляди громадян на форумах місцевого розвитку та в діалогах з органами влади з питань місцевого розвитку.

Форум місцевого розвитку створюється постановою районної державної адміністрації в кожному районі-партнері. Головна функція ФМР — сприяння діалогу, процесам координування, планування та прийняття рішень на місцевому рівні між обласною та районною владою і громадами. Засідання ФМР проводяться для обговорення місцевих питань розвитку, таких як спрямування планів розвитку громад, мобілізація ресурсів для впровадження проектів громад, забезпечення керівництва та технічної підтримки ОГ упродовж реалізації мікропроектів ОГ.

Обласна координаційна рада зазвичай створюється під головуванням заступника голови обласної державної адміністрації або обласної ради, до неї входять представники форумів місцевого розвитку в регіоні, відповідні відділи ОДА, відібрані СР/МР, ОГ, НУО та приватний бізнес. ОКР координує фінансування проекту, забезпечує належну обізнаність серед обласного та місцевого керівництва, проводить спільний моніторинг упровадження Проекту МРГ в області, надає стратегічні поради з питань реалізації та вирішує питання місцевого значення.

У кожній області та пілотному районі створюється ресурсний центр, завдання якого — сприяти реалізації діяльності за Проектом МРГ.

У Проекті МРГ було поставлено завдання створити 1000 ОГ, 200 ФМР і 24 ОКР (і республіканську координаційну раду в АРК). Аналогічно очікувалося створення 23 обласних ресурсних центрів (за винятком Київської області і АРК) та 200 районних ресурсних центрів. За період діяльності Проекту МРГ було створено 1149 ОГ, 23 обласні ресурсні центри та 176 районних ресурсних центрів (Додаток II).

Згідно з результатами соціологічного дослідження, структури підтримки, створені Проектом МРГ, вважають ефективними та корисними як члени громад, так і представники місцевої влади. Фокус-групові дискусії показують, що структури підтримки особливо корисні для мобілізації громад, розвитку людських ресурсів та покращення співпраці між громадянами та владою. Місцевим органам влади стало легше працювати з розвиненими й досвідченими громадами, які впровадили хоча б один мікропроект.

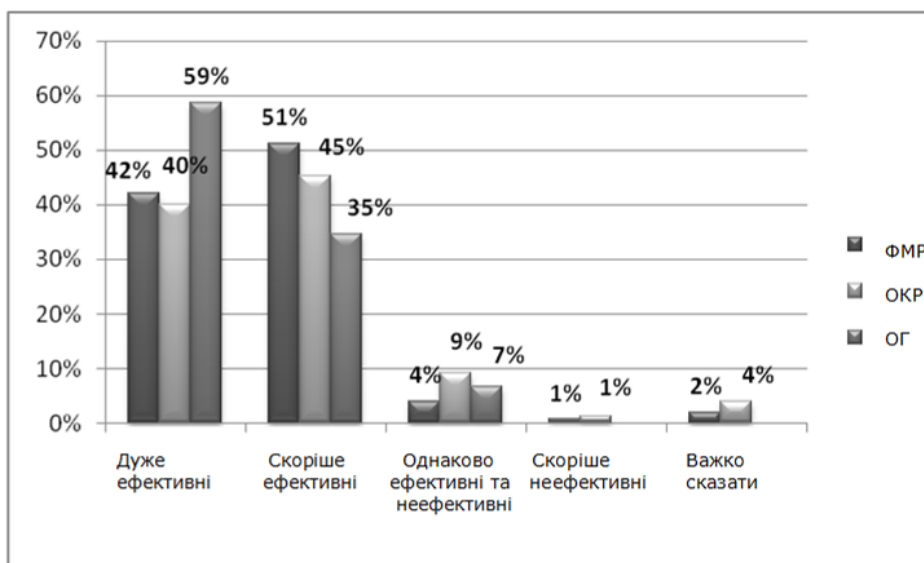
Результати опитування регіональних експертів показують, що форуми місцевого розвитку отримали найвищу оцінку з точки зору загальної ефективності («дуже ефективні» та «радше ефективні»). За ними йдуть організація громади, обласна координаційна рада, обласний ресурсний центр і районний ресурсний центр. У цілому не менше 80% опитаних експертів вважають структури підтримки МРГ дуже або радше ефективними (табл. II).

Табл. II. Ефективність структур підтримки на думку регіональних експертів, обсяг вибірки N=150, %

	Дуже ефективні	Радше ефективні	Однаковою мірою ефективні та неефективні	Радше неефективні	Неефективні	Важко сказати
Організації громад	46,7	42,7	9,3	0,7	0,0	0,7
Районні ресурсні центри	40,3	40,3	11,4	2,0	0,0	6,0
Обласні ресурсні центри	54,7	29,3	6,7	3,3	0,7	5,3
Форуми місцевого розвитку	50,0	42,7	4,7	0,7	0,0	2,0
Обласні координаційні ради	48,7	38,7	5,3	3,3	0,0	4,0

Водночас члени громад вважають найбільш ефективною структурою підтримки організацію громад (94%), потім ФМР (93%) та ОКР (85%) (діагр. V).

Діаграма V. Ефективність структур підтримки у співпраці між громадами та місцевою владою, регіональні експерти, обсяг вибірки N=150

Потенційна життєздатність структур підтримки

Створені структури підтримки повинні бути життєздатними та продовжувати функціонувати після завершення Проекту МРГ.

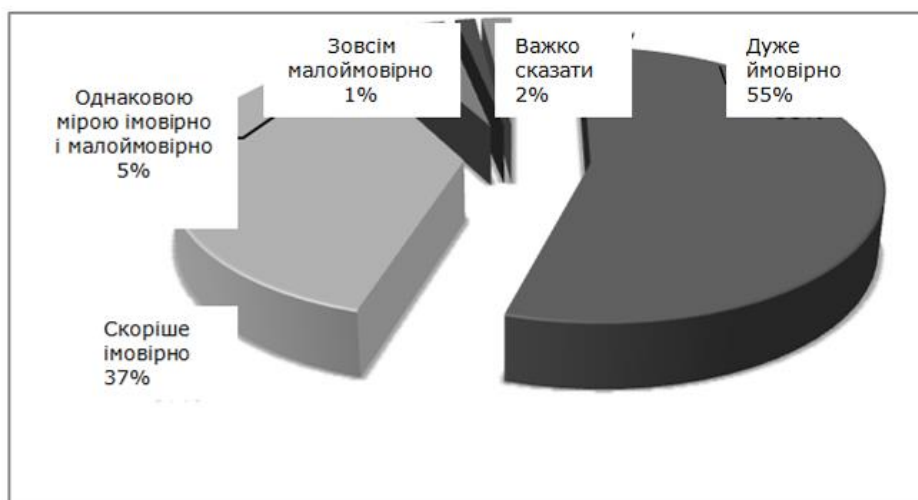
Регіональні експерти висловили оптимістичну думку щодо життєздатності створених структур. Як видно з таблиці III, більшість експертів оцінили життєздатність створених структур як дуже ймовірну або радше ймовірну. Найвищу оцінку ймовірності продовження роботи від регіональних експертів отримали ОГ (85%), потім — районні ресурсні центри (82,4%), обласні координаційні ради (79,9%) та (майже з однаковим показником) обласні ресурсні центри та форуми місцевого розвитку (76%). Однак деякі експерти висловили сумнів щодо життєздатності цих структур (від 2 до 9,3% для різних структур).

Таблиця III. Імовірність існування створених структур підтримки після завершення Проекту МРГ, %

	Дуже імовірно	Радше імовірно	«50 на 50»	Радше малоймовірно	Зовсім малоймовірно	Важко сказати
Організації громад (N=150)	52,0	33,3	11,3	0,7	0,7	2,0
Районні ресурсні центри (N=148)	40,5	41,9	7,4	2,7	1,4	6,1
Обласні ресурсні центри (N=150)	32,0	44,7	10,0	2,7	1,3	9,3
Форуми місцевого розвитку (N=149)	25,5	51,0	10,1	4,7	0,7	8,1
Обласні координаційні центри (N=149)	25,5	54,4	7,4	4,7	3,4	4,7

Дослідження показало також доволі високий рівень готовності регіональних експертів підтримувати створені структури, особливо організації громади, після завершення Проекту МРГ. Зокрема, 92% експертів вважають, що зможуть підтримувати організації громад і надалі (діагр. VI).

Діаграма VI. Готовність регіональних експертів підтримувати ОГ після завершення Проекту МРГ, обсяг вибірки N=150, %

Використання структур підтримки поза межами Проекту МРГ

Методологією підходу, орієнтованого на громаду, передбачено, що створені структури підтримки продовжать сприяти процесам місцевого розвитку поза межами діяльності Проекту МРГ. Серед створених структур підтримки поза межами Проекту МРГ активно працюють форуми місцевого розвитку та організації громад. Зокрема, ОГ та ФМР спільно працюють над залученням ресурсів з інших джерел, ніж Проект МРГ, для реалізації додаткових громадських ініціатив. Відбувається також поширення методології МРГ на територіях, не охоплених Проектом МРГ.

Дані, зібрані відділом моніторингу Проекту МРГ, показують, що ОГ почали впроваджувати інші ініціативи паралельно з реалізацією мікропроектів у рамках Проекту МРГ або після їхньої реалізації. За три з половиною роки виконання Проекту МРГ 235 пілотних ОГ подали

заявки до різних агенцій із фінансування та взяли участь у конкурсах на фінансування або співфінансування їхніх ініціатив. 159 із них (тобто 67%) виграли гранти (табл. IV). Високий показник успішності пояснювався кваліфікацією та впевненістю Проекту і ОГ у підготовці якісних пропозицій та у переконанні потенційних донорів у тому, що вони здатні реалізувати мікропроект з високою якістю, своєчасно його завершити, забезпечити належну звітність, а також залучити додаткові ресурси від членів громад та інших потенційних спонсорів на місцевому рівні.

Таблиця IV. Діяльність пілотних ГО Проекту МРГ поза його межами

Показник	Кількість
Кількість пілотних ОГ, які подали заявки на гранти інших донорів	235
Кількість пілотних ОГ, які отримали гранти	159

Опитування членів громад, проведене КМІС, підтверджує доволі високий рівень активності ОГ поза межами участі у Проекті МРГ. Із 35 опитаних членів керівної ланки ОГ 62,8% повідомили, що подавали заявки на інші гранти після завершення співпраці з Проектом МРГ або паралельно з цим. Усі вони отримали фінансову підтримку для своїх ініціатив.

Дані, зібрані відділом моніторингу Проекту МРГ, показують також, що непілотні райони та громади цікавляться методологією підходу, орієнтованого на громаду. За три з половиною роки існування Проекту МРГ було створено 171 організацію громади за прикладом пілотних ОГ, 108 із них були зареєстровані як юридичні особи. Опитування регіональних експертів підтверджує випадки поширення методології МРГ. Згідно з результатами опитування 77% експертів поінформували про відомі їм випадки, коли громадяни з непілотних громад створили ОГ за схемою МРГ; 71% експертів згадали про випадки, коли непілотні громади користувалися допомогою сільських, районних або обласних ресурсних центрів (діагр. VII).

Діаграма VII. Поширення методології МРГ та використання ресурсних центрів, % регіональних експертів

Розвиток людських ресурсів

Підвищення рівня професійної кваліфікації та знань організацій громад і місцевих органів влади було одним із головних завдань Проекту МРГ. Розбудова людського потенціалу складалася із таких заходів, як тренінги, демонстраційні візити, діалоги та численні інші форми й методи підвищення кваліфікації й передачі знань. За три з половиною роки Проект МРГ провів 1772 тренінги з 37262 учасниками (у тому числі з 29560 членами ОГ та 7702 представниками місцевих органів влади). До тренінгів входили модулі з управління ОГ,

планування, підготовки проектних пропозицій, реалізації мікропроектів, передачі об'єктів, громадського аудиту, сталості тощо (Додаток III).

У ході інтерв'ю регіональні експерти відзначали підвищення рівня своєї професійної кваліфікації. Участь у роботі з реалізації мікропроектів надала їм практичні навички взаємодії з організаціями громад і підвищила рівень їхніх знань щодо місцевого самоврядування. Згідно з результатами обстеження 97% опитаних експертів повідомили, що рівень їхніх знань щодо процесів самоврядування за останні кілька років дуже зріс або радше зріс. Водночас 72% експертів указали на значне підвищення рівня їхньої кваліфікації у співпраці з громадами (табл. V).

Таблиця V. Зміни у професійній кваліфікації регіональних експертів, обсяг вибірки N=150, %

	Дуже зросли	Радше зросли	Не змінились	Радше зменшились
Знання процесів місцевого самоврядування	58,0	39,3	2,7	0,0
Навички співпраці з громадами	72,0	26,7	0,7	0,7

Було виявлено статистично значущий зв'язок між віком і обсягом отриманих навичок. Зокрема, підвищення кваліфікації щодо роботи з громадами у молодших працівників із роками йде швидше, ніж у старших⁷. Було встановлено також, що зміни рівня знань щодо процесів місцевого самоврядування пов'язані з навичками співпраці з громадами. Що вищий рівень знань, то кращі навички співпраці⁸.

Рівень прозорості структур підтримки

Прозорість — одна з головних засад підходу, орієнтованого на громаду. Вкладаючи гроші у мікропроект, члени громади повинні бути впевнені у тому, що ці кошти витратяться належним шляхом. Щоб мати можливість збирати фінансові внески для співфінансування проекту громадою, члени громади повинні довіряти своїй ОГ та її керівництву. Щоб досягти цієї мети, діяльність ОГ повинна забезпечувати якомога вищий рівень прозорості та відповідальності.

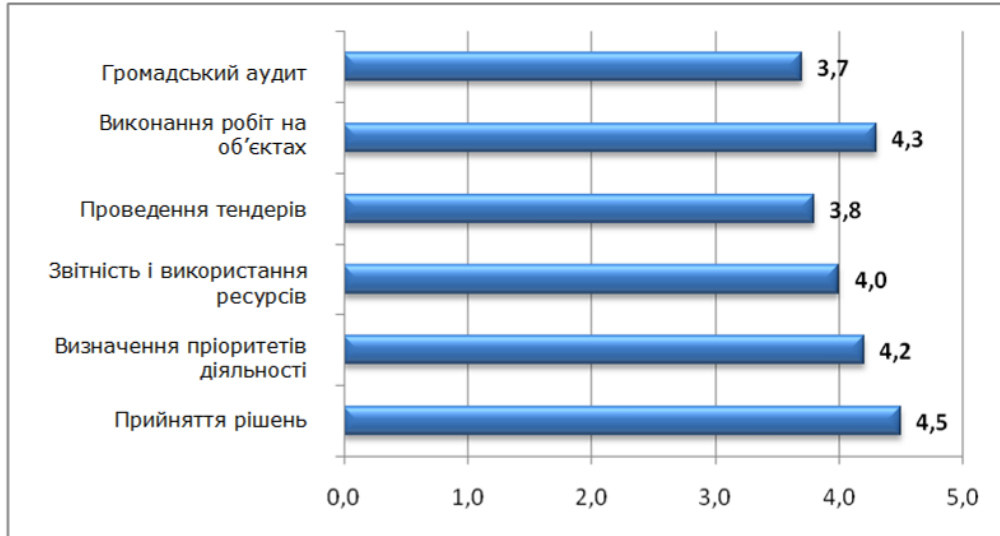
Як повідомили члени фокус-груп, інформація про порядок реалізації мікропроектів та використання коштів ОГ доступна для всіх. Із метою поширення інформації про хід робіт із реалізації мікропроектів створювалися інформаційні стенди, видавалися інформаційні бюлетені.

Статистичні дані, отримані під час опитування членів громад, підтверджують високий рівень прозорості та доступності інформації про діяльність ОГ. Лише 0,5-6,6% опитаних членів ОГ указали, що не обізнані з діяльністю їхніх ОГ, тоді як 53-90% повідомили, що добре поінформовані про неї. Середній рівень ознайомленості з діяльністю ОГ — 4,1 (за шкалою від 1 — «зовсім не ознайомлений» — до 5 — «повністю ознайомлений»). Проте рівень ознайомленості варіювався залежно від виду діяльності. На діаграмі VIII показано розподіл середнього арифметичного значення по кожному з шести видів діяльності ОГ.

⁷ Коефіцієнт рангової кореляції Кендалла tau-b дорівнює 0,157 (p<0,05).

⁸ Коефіцієнт рангової кореляції Кендалла tau-b дорівнює 0,550 (p<0,01).

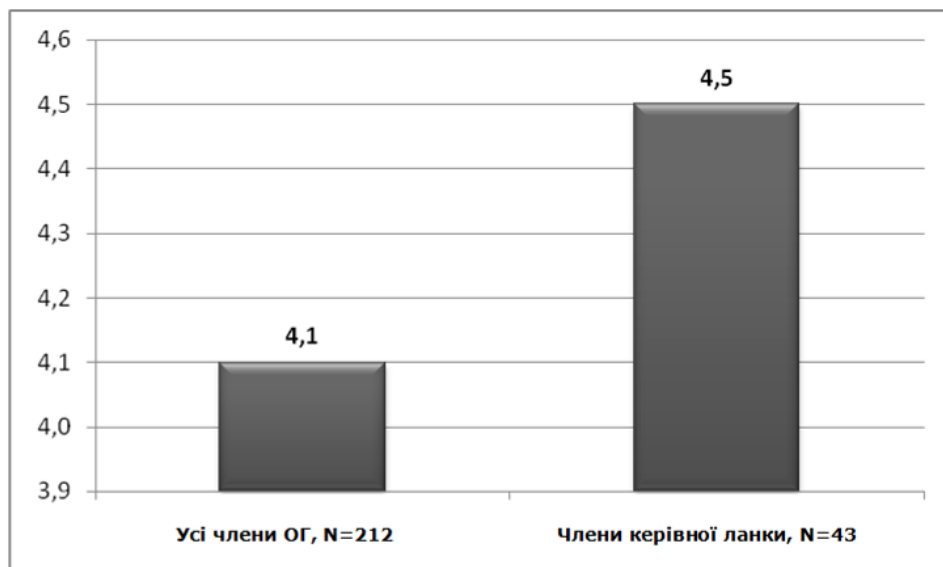
Діаграма VIII. Рівень ознайомленості з діяльністю ОГ, середнє арифметичне, обсяг вибірки N=212

На діаграмі VIII видно, що ознайомленість із діяльністю за такими напрямками, як громадський аудит і проведення тендерів, значно нижча за ознайомленість із прийняттям рішень, визначенням пріоритетів діяльності, виконанням робіт на об'єктах (значуща відмінність $p < 0,01$). Відносно низький рівень ознайомленості щодо тендерів можна пояснити тим, що ці питання належать до компетенції переважно саме представників керівної ланки, тоді як пересічні члени ОГ зазвичай не беруть участі у цих процесах. Водночас очікується, що всі або більшість членів ОГ повинні брати участь у громадському аудиті. Тому відносно низьке значення цього показника свідчить про те, що питанню організації громадських аудитів варто приділяти більше уваги.

У питанні ознайомленості спостерігається значна різниця між пересічними членами ОГ і представниками керівної ланки ($p < 0,01$): у середньому представники керівної ланки набагато краще поінформовані, що можна пояснити їх безпосередньою та постійною участю в процесах, які відбуваються в ОГ (діагр. IX).

Діаграма IX. Ознайомленість членів ОГ та представників керівної ланки ОГ з діяльністю ОГ, середнє арифметичне

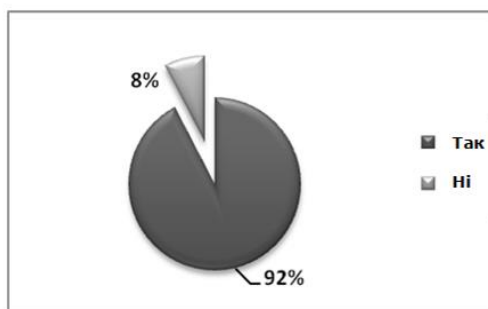

Через малий обсяг вибірки статистично значущої відмінності між рівнями ознайомленості представників керівної ланки з різними видами діяльності ОГ не виявлено.

Доступність послуг для цільової групи населення

МРГ передбачає рівний доступ до послуг, створених у рамках Проекту МРГ. Як показали результати опитувань, майже всі респонденти повідомили про виконання цієї вимоги (наприклад, серед опитаних членів ОГ таких було 92%). Неможливо вяснити, чи були негативні відповіді дані через існуючу проблему недоступності послуг або ж ті, хто дав негативну відповідь, вважають, що різні послуги, призначені для конкретних груп (наприклад, шкільний транспорт для дітей та їхніх батьків тощо), недоступні для них.

Діаграма X. Доступність послуг, обсяг вибірки N=213

Планування «знизу-вгору»

Методологія МРГ передбачає активне залучення громадян до процесу спільного планування. Плани, розроблені на основі участі населення, високо цінуються на всіх рівнях та агенціями підтримки. Плани, ініційовані безпосередньо громадянами, мають більшу цінність, ніж плани, розроблені ким-небудь від імені громадян. Це твердження ґрунтується на тому припущенні, що члени громад краще обізнані з проблемами своїх громад і ступенем їхньої важливості.

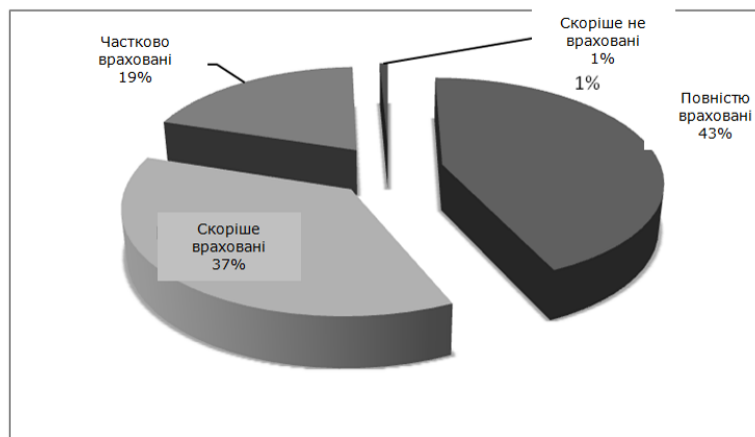
Планування «знизу-вгору» складається з декількох етапів. Перший етап передбачає збирання інформації про потреби місцевих громад, її обговорення й оформлення переліку цих потреб на рівні ОГ. Після цього йде затвердження і реєстрація планів ОГ на рівні сільрад. Усі плани, затверджені пілотними сільськими та міськими радами, збираються та обговорюються на засіданнях районного форуму місцевого розвитку, після чого вводяться в план соціально-економічного розвитку району. Районні плани соціально-економічного розвитку в свою чергу включаються в програму соціально-економічного розвитку області. Упродовж трьох з половиною років діяльності Проекту МРГ усі пілотні ОГ підготували плани розвитку своїх громад, які були затверджені на засіданнях ФМР⁹.

Як показали фокус-групові дискусії, члени ОГ переконані у необхідності використання методу планування «знизу-вгору» та його ефективності. Цей механізм дозволяє привертати увагу місцевої влади до нагальних проблем громад. Крім того, респонденти зазначили, що ці плани не тільки офіційно включаються у плани розвитку районів, а й виконуються. Як правило, введення планів розвитку громад у районні плани підвищує ймовірність отримання фінансових ресурсів на вирішення місцевих проблем.

Регіональні експерти в інтерв'ю підтвердили наявність випадків, коли пріоритети розвитку громад були враховані у районних/обласних програмах стратегічного розвитку. Це твердження підкріплюється й статистичними даними.

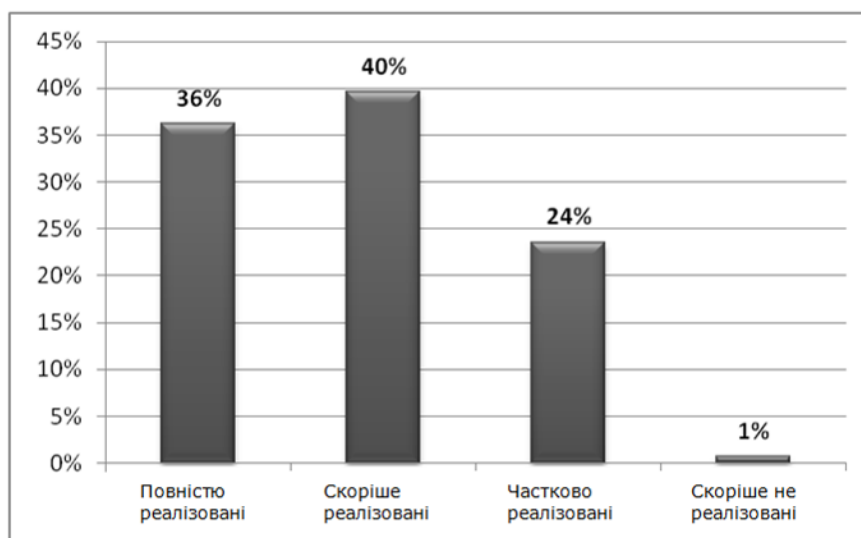
⁹ Було декілька випадків, коли ОГ об'єдналися в одну загальну організацію та розробили спільний план розвитку громад.

Діаграма XI. Врахування пріоритетів розвитку громад у планах розвитку районів, % регіональних експертів, обсяг вибірки N=150

Як показують дані, 80% експертів вважають, що пріоритети розвитку громад повністю враховані або радше враховані у планах розвитку районів. Водночас 76% респондентів повідомили про часткову або повну реалізованість включених пріоритетів (діагр. XII).

Діаграма XII. Рівень реалізованості пріоритетів розвитку громад у рамках районних планів, регіональні експерти, %

Доступ до інформації про діяльність місцевої влади

Одна з цілей МРГ — покращення комунікації між членами громад і місцевою владою. Важливим елементом цього завдання є доступ до інформації про діяльність влади.

Учасники фокус-групових дискусій відзначали, що досвід їхньої співпраці з громадами спонукав органи влади поширювати інформацію про свою діяльність. При цьому активніше згадувалися декілька способів поширення інформації: дошки оголошень, засоби масової інформації, безпосереднє спілкування з членами громад.

Як зазначили регіональні експерти, безпосереднє спілкування з членами громад (участь у засіданнях ФМР, конференціях, церемоніях відкриття мікропроектів), їхнє залучення до процесів планування і виконання мікропроектів значно сприяють покращенню комунікаційних процесів. Як показують цифри у таблиці VI, більшість регіональних

експертів вважають, що доступ до інформації про діяльність місцевої влади за останні декілька років значно розширився або радше розширився. Зросло поширення інформації через різні громадські заходи за участю ЗМІ (це підтвердили 94,7% експертів), за допомогою дошок оголошень (89% експертів) і завдяки посиленню ролі ресурсних центрів (83,8%).

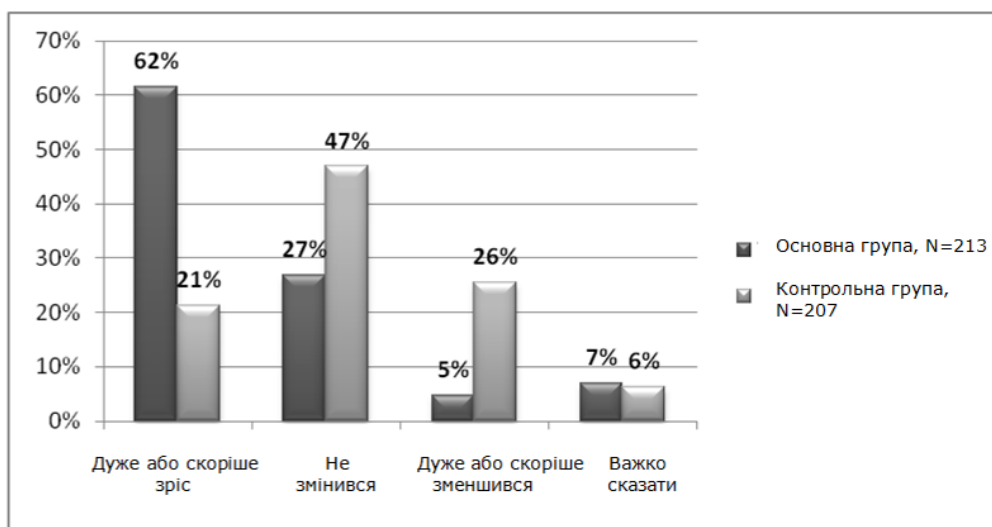
Хоча районний ресурсний центр громад — нова структура, створена у рамках Проекту МРГ, ці центри вже набули значного позитивного досвіду, який підтверджує високий рівень їхньої ефективності та важливості.

Таблиця VI. Зміни в поширенні інформації про діяльність місцевої влади, обсяг вибірки N=43, %

	Дуже зросло	Радше зросло	Не змінилось	Радше зменшилось	Зовсім зменшилось	Важко сказати
Дошки оголошень	41,3	47,3	10,7	0,0	0,0	0,7
Прес-конференції, ЗМІ	48,0	46,7	5,3	0,0	0,0	0,0
Ресурсні центри	43,9	39,9	9,5	0,0	0,7	6,1

Щоб виділити внесок Проекту МРГ у зміни в доступі до інформації, було проведено порівняння між цільовою групою (пілотними громадами МРГ) та контрольною групою (іншими громадами). На діаграмі XIII показано розподіл відповідей респондентів із цільової та контрольної груп.

Діаграма XIII. Зміни у доступі до інформації про діяльність місцевої влади, %

Більшість респондентів із цільової групи (62%) спостерігали зростання обсягу інформації з боку влади, тоді як у контрольній групі переважала думка про те, що обсяг інформації не змінився або зменшився (відповідно 47% і 26%)¹⁰. Статистично значуща відмінність дозволяє зробити висновок про значний внесок Проекту МРГ у позитивні зміни в доступі до інформації про діяльність місцевої влади у пілотних громадах.

¹⁰ Відмінність є статистично значущою, $p < 0,01$.

Залучення приватного сектора

Спочатку приватний сектор не було введено до схеми обов'язкового співфінансування Проекту МРГ. Проте, згідно зі статистичними даними відділу моніторингу Проекту МРГ, 1,3% загальної вартості проектів було профінансовано місцевим бізнесом. Інтерв'ю з вибраними підприємцями виявили їхній намір вкладати гроші у реалізацію ініціатив громад. Серед причин, які спонукають підприємців вкладати кошти у мікропроекти, були зазначені: бажання допомогти співгромадянам, підтримка розвитку цього населеного пункту й запобігання переселенню потенційних працівників, навіть бажання надати підтримку голові сільської ради. У майбутньому варто розглянути питання про заохочення активної ролі приватного сектора у процесах місцевого розвитку.

Вплив на відносини громадян із владою

Реалізація мікропроектів вимагає сталої співпраці між громадянами та міською владою. Методологія МРГ передбачає, що спільна робота над мікропроектами зміцнює відносини з владою. Цей аспект оцінювався з таких точок зору.

Діалог і співпраця

Регіональні експерти повідомили про позитивні зміни у відносинах між громадянами та владою за останні роки. Учасники фокус-груп відзначили ряд питань, що мають вирішальне значення для успішних стосунків громадян із владою: краще розуміння можливості діалогу, взаємну довіру (цьому сприяє успішний досвід взаємної співпраці), готовність місцевої влади враховувати пріоритети розвитку громад. У таблиці VII представлено спектр і розподіл відповідей регіональних експертів.

Таблиця VII. Зміни у відносинах громадян із місцевою владою, регіональні експерти, обсяг вибірки N=150, %

	Дуже зросла	Радше зросла	Не змінилась	Радше зменшилась	Зовсім зменшилась	Важко сказати
Відкритість до діалогу	42,0	48,0	8,0	0,7	0,0	1,3
Готовність до врахування думки та інтересів громадян	34,7	57,3	5,3	0,7	0,0	2,0
Співпраця громадян і місцевої влади	53,3	41,3	4,7	0,7	0,0	0,0
Ефективність діяльності органів місцевої влади	28,2	59,7	9,4	0,7	0,0	2,0

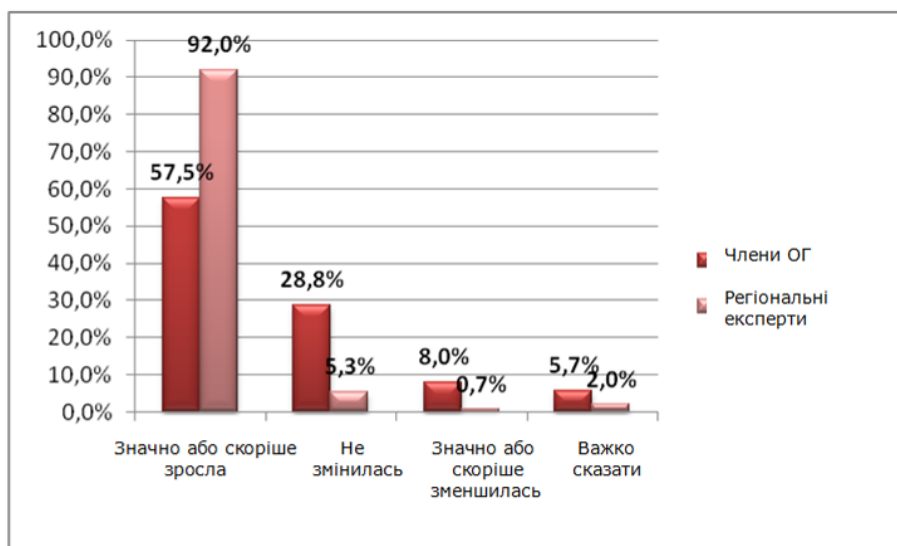
Як показують дані таблиці VII, співпраця громадян і місцевої влади змінилася більше всього, на що вказали 94,6% регіональних експертів. Далі — готовність влади до врахування думки та інтересів громадян (92%) і відкритість до діалогу (90%). Ефективність діяльності органів місцевої влади змінилася відносно найменше — про це згадали 87,9% експертів.

Соціальне дослідження підтвердило значне покращення співпраці громадян і місцевої влади (53%) та значне посилення готовності до врахування думки та інтересів громадян

(34.7%), збільшення відкритості до діалогу (42%) й відносно підвищення ефективності діяльності органів місцевої влади (28,2%).

Незважаючи на доволі позитивну оцінку відносин громадян із місцевою владою регіональними експертами, думка членів організацій громад дещо інша. Опитування членів ОГ показує, що вони обережніші у своїх оцінках: 58% опитаних респондентів переконані, що місцева влада стала значно або радше готовою до врахування думки та інтересів громадян, тоді як серед регіональних експертів таких 92% (діагр. XIV).

Діаграма XIV. Готовність до врахування думки та інтересів громадян; оцінка членами ОГ (N=213) та регіональними експертами (N=150)

Порівняння відповідей основної та контрольної груп (непілотних громад) виявило значну різницю в оцінці змін у відносинах громадян із місцевою владою за минулі роки. У таблиці VIII подано розподіл оцінки змін у відносинах громадян із місцевою владою.

Таблиця VIII. Зміни у відносинах громадян із місцевою владою, %

	Дуже або радше зросла		Не змінилась		Радше або зовсім зменшилась		Важко сказати	
	Основна група	Контрольна група	Основна група	Контрольна група	Основна група	Контрольна група	Основна група	Контрольна група
Відкритість до діалогу, N=213, N=208	58%	28%	29%	40%	8%	25%	5%	6%
Готовність до врахування думки та інтересів громадян, N=213, N=208	58%	23%	29%	40%	8%	31%	6%	6%
Співпраця громадян і місцевої влади, N=213, N=206	65%	20%	23%	45%	5%	26%	7%	9%
Ефективність діяльності органів місцевої влади, N=213, N=208	58%	21%	27%	45%	9%	27%	6%	7%

Як показують дані таблиці VIII, члени пілотних громад повідомили про те, що готовність влади до діалогу з громадянами дуже або радше зросла (58%), тоді як серед мешканців непілотних громад у цьому були переконані тільки 28%. І навпаки, мешканці непілотних громад вважають, що відносини у цій сфері погіршилися (це зазначили 25% респондентів). Члени пілотних громад значно частіше, ніж мешканці непілотних громад, відзначали, що влада стала більш готовою до врахування інтересів громадян (відповідно 58% і 23%¹¹). Про покращення співпраці з владою повідомили 65% членів пілотних громад, тоді як у непілотних громадах таких було 20%.

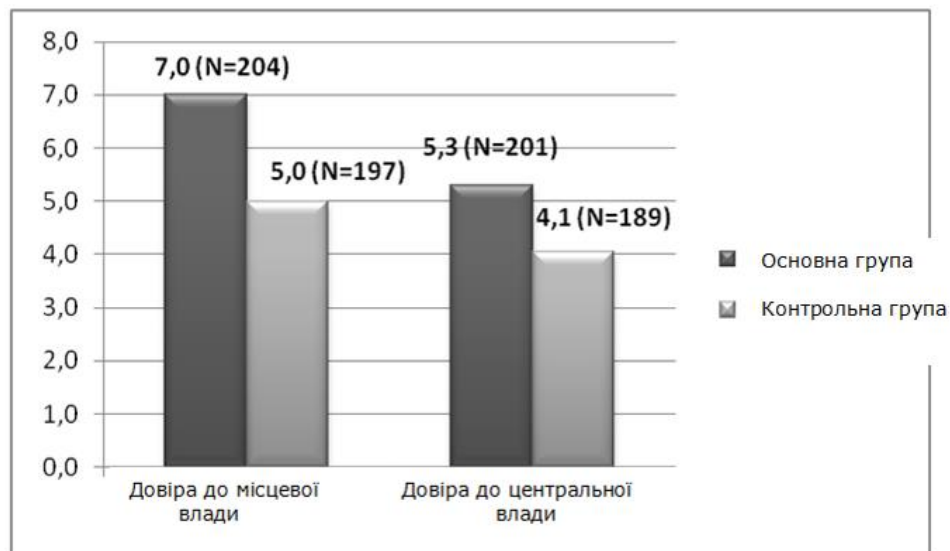
Статистично значущої відмінності в оцінці різних аспектів відносин громадян із місцевою владою в кожній групі виявлено не було.

Довіра до місцевої влади

Ставлення громадян до представників влади є комплексним явищем, проте одним із найкращих показників ставлення, який можна виміряти, є рівень довіри. В опитуванні членів громад і контрольних груп було поставлено два запитання про оцінку їхньої довіри до місцевої та центральної влади. Застосовувалася шкала від 0 («зовсім не довіряю») до 10 («повністю довіряю»).

Як показано на діаграмі XV, в обох групах рівень довіри до місцевої влади вищий, ніж до центральної. Проте в основній групі цей показник вищий, ніж у контрольній: відповідно 5 і 4,1.

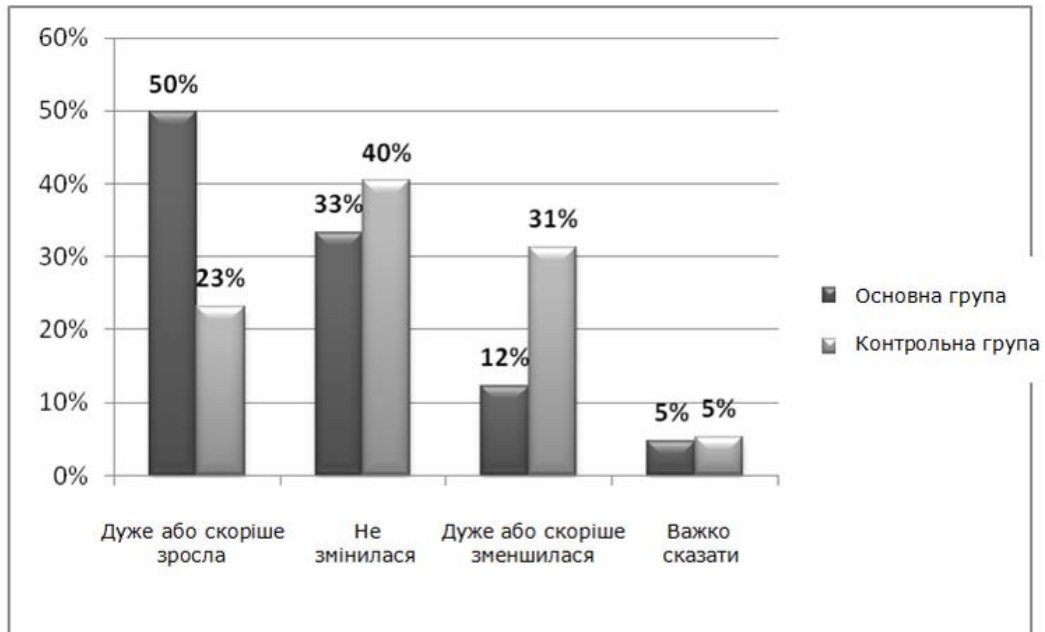
Діаграма XV. Рівень довіри громадян до місцевої та центральної влади

Ще один показник зміни — суб'єктивна оцінка динаміки довіри. Як видно на діаграмі XVI, мешканці пілотних громад (основна група) повідомили про те, що їхня довіра до місцевої влади за останні роки дуже або радше зросла, тоді як респонденти з непілотних громад (контрольна група) переважно зазначили, що рівень їхньої довіри або не змінився, або зменшився.

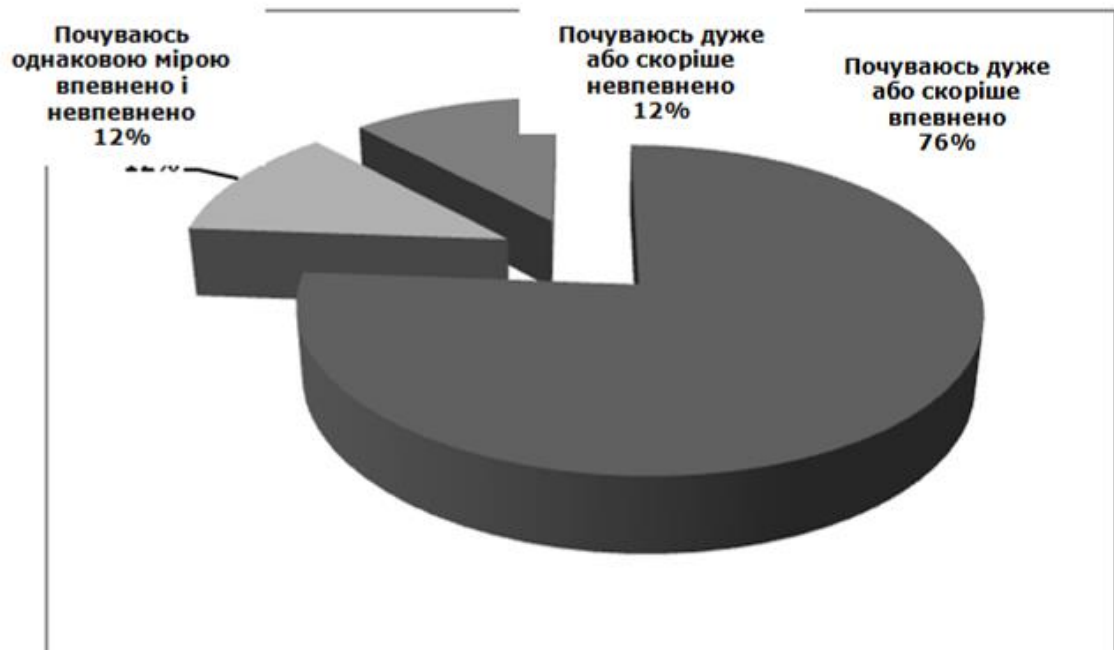
¹¹ Відмінність є статистично значущою, $p < 0,05$.

Діаграма XVI. Зміна довіри громадян до місцевої влади за останній рік, %

Певною мірою показником змін у відносинах із владою може бути впевненість у спілкуванні з представниками влади. Серед членів керівної ланки ОГ 76% зазначили, що почуваються дуже або радше впевнено у спілкуванні з представниками місцевої влади, а 12% — дуже або радше невпевнено (діагр. XVII).

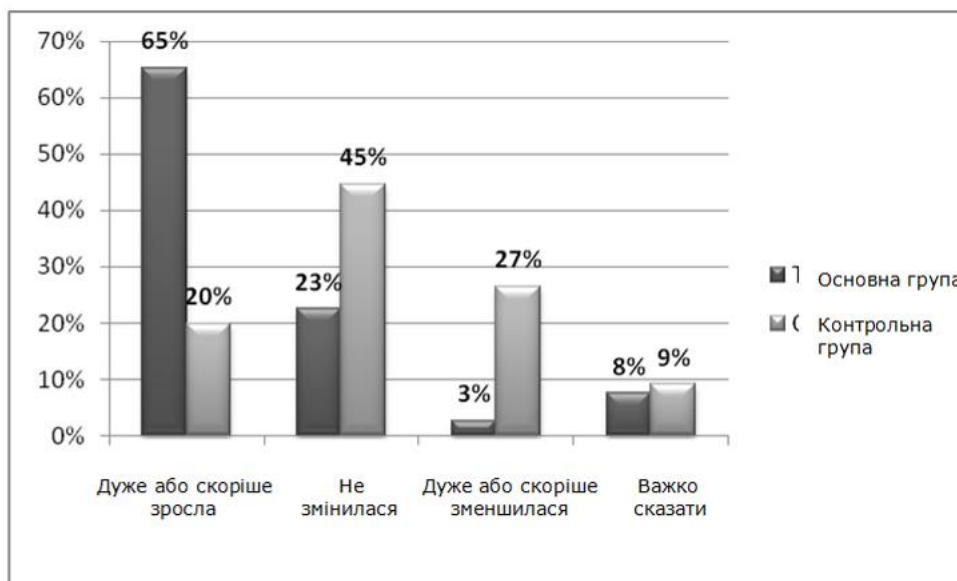
Діаграма XVII. Рівень впевненості у спілкуванні з представниками влади, оцінка керівництва ОГ, обсяг вибірки N=42

Співпраця між громадянами та владою

Результати опитування демонструють тенденцію до зміцнення відносин між громадянами та владою у співпраці в рамках Проекту МРГ. Особливо очевидним це стало після порівняння оцінок, висловлених пілотними та непілотними громадами (діагр. XVIII).

Діаграма XVIII. Співпраця між громадянами та владою (обсяг підвибірки основної групи N=213, обсяг підвибірки контрольної групи N=207)

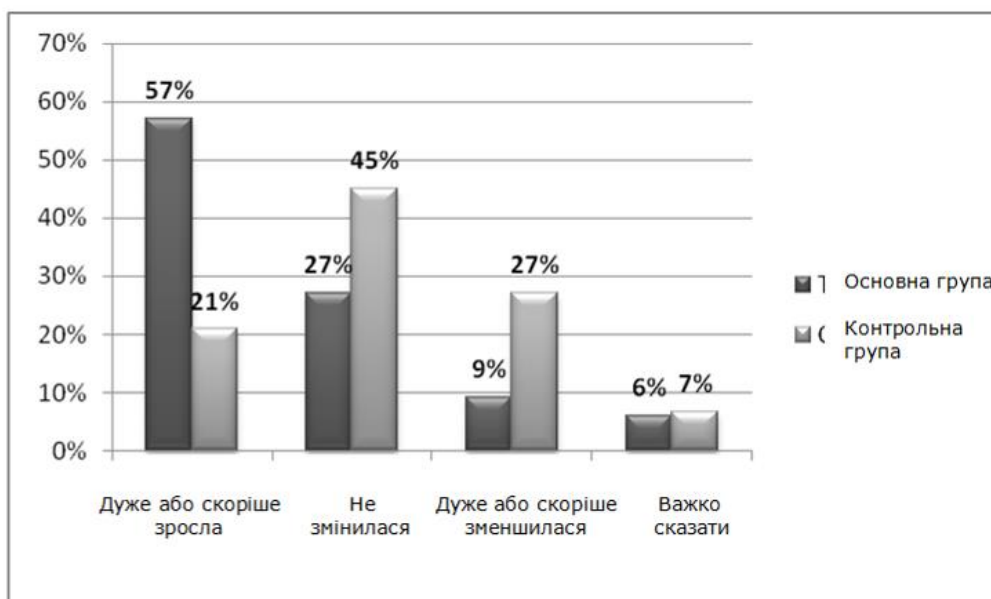

Респонденти з основної групи оцінили якість співпраці як таку, що дуже або радше покращилась (65%). Водночас респонденти з контрольної групи продемонстрували протилежну тенденцію: тільки 20% із них вважають, що в цій сфері за останні роки відбулися позитивні зміни, а більшість (45%) вважає, що нічого не змінилося.

Задоволеність громадян роботою органів влади

У цілому 57% респондентів з основної групи вказали на зростання ефективності діяльності місцевої влади за останні роки й тільки 9% повідомили про протилежне. Проте більшість респондентів з контрольної групи продемонструвала протилежну тенденцію.

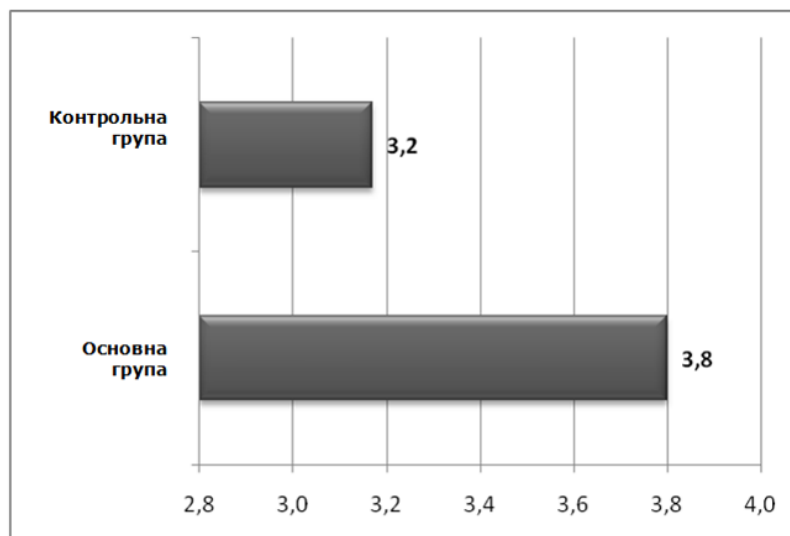
Діаграма XIX. Ефективність діяльності місцевої влади (обсяг підвибірки основної групи N=213, обсяг підвибірки контрольної групи N=206)

Незважаючи на загалом критичне ставлення до діяльності влади, члени пілотних громад значно більше, ніж члени контрольної групи, схильні оцінювати діяльність влади

позитивно. Рівень загальної задоволеності в основній групі становить 3,8, а у контрольній — 3,2¹² (1 — «цілком незадоволений», 5 — «цілком задоволений»).

Діаграма XX. Рівень задоволеності діяльністю місцевої влади, середнє арифметичне

¹² Відмінність є статистично значущою, $p < 0,05$.

4.2 Вплив на надання послуг

Покращення умов життя шляхом відновлення або створення муніципальної інфраструктури було однією з цілей Проекту МРГ. Проект підтримував мікропроекти у п'яти сферах: енергозбереженні, охороні здоров'я, водопостачанні та водовідведенні, шкільному транспорті та збереженні й поліпшенні навколишнього середовища. Розподіл 1303 впроваджених мікропроектів за цими пріоритетами виглядає так: 59% — енергозбереження, 21% — охорона здоров'я, 15% — водопостачання та водовідведення, 4% — шкільний транспорт, 1% — збереження і поліпшення навколишнього середовища (в останній сфері кількість проектів найменша). Докладна інформація про розподіл мікропроектів за типами у розрізі областей наведена у Додатку IV.

Вартість створення або відновлення послуг

Дуже часто відновлення або створення комунальної чи соціальної інфраструктури, здійснюване пілотними громадами, виявлялося економічно ефективним. Члени фокус-групи висловили думку, що це стало можливим тому, що громадяни працюють на себе, прагнуть використовувати наявні кошти якомога ефективніше, знаходять оптимальне співвідношення між ціною та якістю, виконують частину робіт на добровільних засадах і безплатно.

Вартість надання послуг

Впроваджені мікропроекти мали зменшити вартість комунальних послуг і покращити умови їхнього надання. Фокус-групові дискусії засвідчили, що всі учасники (як члени громад, так і представники місцевої влади) впевнені: впроваджені мікропроекти дозволяють зменшити витрати на комунальні послуги. Регіональні експерти висловилися конкретніше й відзначили позитивний ефект впроваджених мікропроектів у таких аспектах:

- можливість отримувати послуги у власному селі чи місті, не витрачаючи гроші та час на подорож до інших населених пунктів;
- можливість вибирати та контролювати постачальника послуг;
- створення умов для отримання пільгового або безплатного обслуговування.

Додаткова детальна оцінка надання послуг проводилася за такими напрямками:

Якість надання послуг

Учасники фокус-групових дискусій вказували на загальне підвищення якості послуг.

Щоб простежити вплив Проекту МРГ на зміни в якості послуг, які надавалися, порівнювалися думки трьох груп: 1) пілотних громад, де реалізовувалися певні проекти (енергозбереження, водопостачання тощо); 2) контрольної групи; 3) контрольної групи та основної групи, в якій реалізовувалися інші проекти, ніж у групі 1.

Енергозбереження

Тут мається на увазі створення/відновлення інфраструктури, яка дозволяє зменшити споживання енергоносіїв. В опитуванні членів громад ставилися запитання щодо змін у якості опалення та вуличного освітлення. Більш ніж 70% респондентів, у чиїх громадах реалізовувалися проекти з енергозбереження, повідомили про те, що якість опалення та вуличного освітлення підвищилася (відповідно 76,8% та 79,7%). У контрольній групі та в основній групі, де проекти з енергозбереження не впроваджувалися, показник щодо якості опалення становив 45-46%, а щодо якості вуличного освітлення — 27-28% (табл. IX). Відмінність є значущою¹³.

¹³ Відмінність є статистично значущою, $p < 0,01$.

Табл. IX. Суб'єктивна оцінка динаміки якості послуг у сфері енергозбереження, %

		1. Основна група з проектом з енергозбереження, N=155, N=123	2. Контрольна група, N=132, N=172	3. Усі респонденти без проектів з енергозбереження, N=228, N=151
Опалення (школа, дитсадок, будинок ФАП)	Якість покращилася	76,8%	45,3%	46,9%
	Якість не змінилася	16,8%	39,5%	32,5%
	Якість погіршилася	4,5%	8,1%	10,5%
	Важко сказати	1,9%	7,0%	10,1%
Вуличне освітлення	Якість покращилася	79,7%	28,8%	27,2%
	Якість не змінилася	15,4%	34,8%	33,8%
	Якість погіршилася	4,9%	35,6%	38,4%
	Важко сказати	0,0%	0,8%	0,7%

Водопостачання

Із 1303 мікропроектів, запроваджених громадами у співпраці з Проектом МРГ, 14,4% стосувалися водопостачання. Згідно з результатами опитування, 86,5% респондентів із громад, де впроваджувалися проекти з водопостачання, позитивно оцінили зміни в якості водопостачання (табл. X).

Таблиця X. Суб'єктивна оцінка динаміки якості послуг у сфері водопостачання, %

	1. Основна група з проектом із водопостачання, N=89	2. Контрольна група, N=130	3. Усі респонденти без проектів із водопостачання, N=209
Якість покращилася	86,5%	48,5%	46,4%
Якість не змінилася	10,1%	39,2%	42,6%
Якість погіршилася	3,4%	9,2%	8,1%
Важко сказати	0,0%	3,1%	2,9%

Як видно з таблиці X, респонденти з основної групи вдвічі більш позитивно оцінили динаміку якості послуг із водопостачання (відповідно 86,5% проти 48,5%)¹⁴. Статистично значущої відмінності між контрольною групою та групою всіх респондентів, у громадах яких проекти з водопостачання не впроваджувалися, виявлено не було.

Шкільний транспорт

4,5% з 1303 запроваджених у рамках Проекту МРГ мікропроектів стосувалися шкільного транспорту. У таблиці XI подано суб'єктивні оцінки змін у сфері шкільного транспорту.

Таблиця XI. Суб'єктивна оцінка динаміки якості послуг у сфері шкільного транспорту, %

	1. Основна група з проектом із шкільного транспорту, N=34	2. Контрольна група, N=136	3. Усі респонденти без проектів із шкільного транспорту, N=245
Якість покращилася	91,2%	53,7%	60,0%
Якість не змінилася	8,8%	22,8%	23,3%
Якість погіршилася	0,0%	11,0%	6,1%
Важко сказати	0,0%	12,5%	10,6%

¹⁴ Відмінність є статистично значущою, $p < 0,01$.

Більшість респондентів (91,2%) повідомили, що якість шкільного транспорту покращилася. Напевно, оскільки оцінити зміни в сфері шкільного транспорту дуже легко (до впровадження проекту шкільного автобуса не було, а зараз у громади він є), то розподіл відповідей дуже простий.

Через малий розмір вибірки (основної групи) оцінити значущість відмінності між основною та двома іншими групами було неможливо. Між двома іншими групами статистично значущої відмінності виявлено не було.

Збереження навколишнього середовища

Найменша кількість мікропроектів була впроваджена у сфері збереження навколишнього середовища (0,9% із 1303 впроваджених мікропроектів). Ці мікропроекти стосувалися переважно реорганізації звалищ і покращення збирання відходів.

23 респонденти зазначили, що в їхніх громадах впроваджувався проект зі збереження навколишнього середовища. Серед них 87% указали, що якість надання послуг покращилася, а 13% відповіли, що ніяких змін не відбулося (табл. XII).

Таблиця XII. Суб'єктивна оцінка динаміки якості послуг у сфері збереження навколишнього середовища, %

	1. Основна група з проектом із збереження навколишнього середовища, N=23	2. Контрольна група, N= 100	3. Усі респонденти без проектів із збереження навколишнього середовища, N=167
Якість покращилася	87,0%	30,0%	44,3%
Якість не змінилася	13,0%	48,0%	41,3%
Якість погіршилася	0,0%	21,0%	13,2%
Важко сказати	0,0%	1,0%	1,2%

Статистично значущу відмінність було виявлено між другою та третьою групами — 30% у контрольній групі та 44,3% у групі, де проекти зі збереження навколишнього середовища не впроваджувалися (контрольна група плюс частина основної групи без проектів зі збереження навколишнього середовища). Цю відмінність, імовірно, можна пояснити тим припущенням, що, впроваджуючи якийсь мікропроект в рамках співпраці з Проектом МРГ, члени громади починають змінювати спосіб мислення і стають достатньо активними для того, щоб почати реалізацію інших ініціатив.

Охорона здоров'я

У рамках Проекту МРГ 21,1% мікропроектів були впроваджені у сфері покращення охорони здоров'я. До проектів цього типу входили реконструкція фельдшерсько-акушерських пунктів і закупівля медичної апаратури. Серед 44 осіб, які повідомили, що в їхніх громадах впроваджувалися проекти такого типу, 70,5% підтвердили позитивні зміни в якості надання послуг, а 22,7% зазначили, що ніяких змін не відбулося (табл. XIII).

Таблиця XIII. Суб'єктивна оцінка динаміки якості послуг у сфері охорони здоров'я, %

	1. Основна група з проектом з охорони здоров'я, N=44	2. Контрольна група, N=202	3. Усі респонденти без проектів з охорони здоров'я, N=370
Якість покращилася	70,5%	22,3%	22,4%
Якість не змінилася	22,7%	56,4%	57,0%
Якість погіршилася	6,8%	18,8%	17,8%
Важко сказати	0,0%	2,5%	2,7%

Малий розмір вибірки основної групи не дозволяє провести порівняння між цією групою та двома іншими. Водночас статистично значущої відмінності між контрольною групою та групою респондентів без проектів з охорони здоров'я виявлено не було.

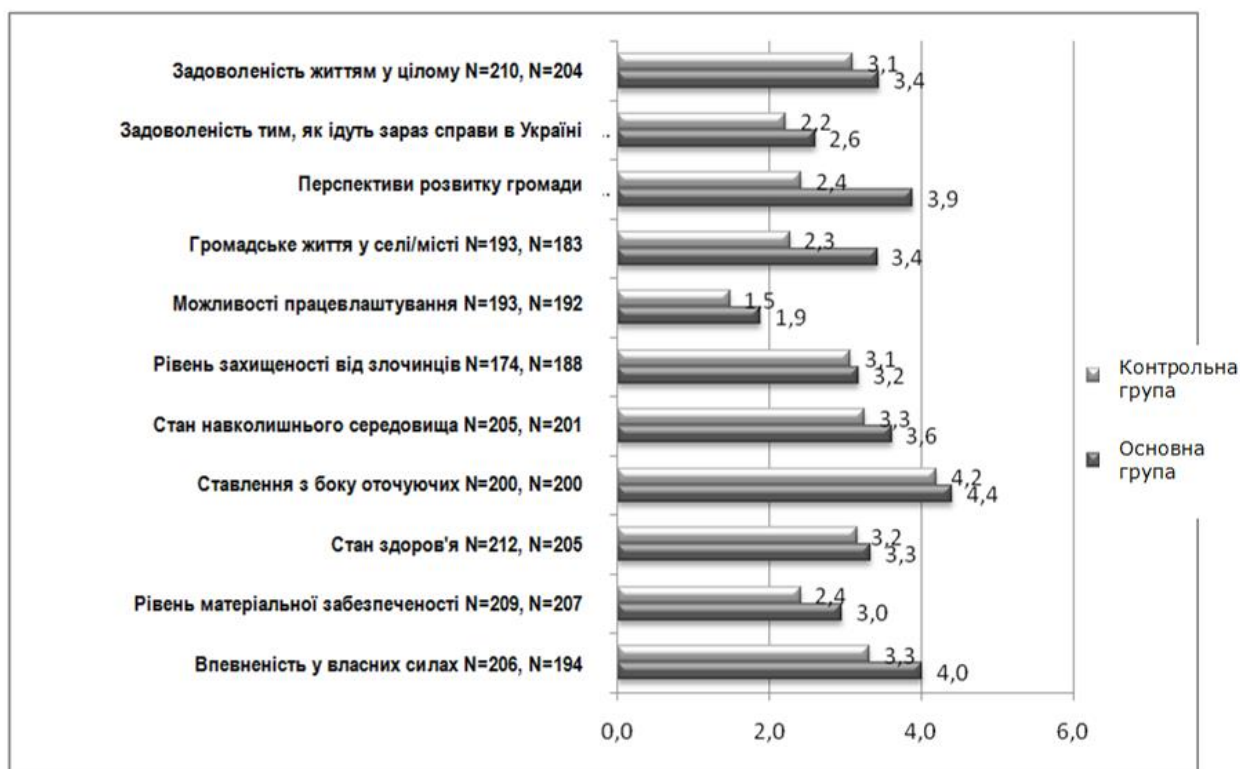
У цілому варто зазначити: в тих випадках, де розмір вибірки дозволяє оцінити статистичну значущість відмінності, респонденти з основної групи набагато частіше вказували на позитивні зміни в усіх п'яти сферах впровадження мікропроектів. Навіть більше — респонденти з цієї групи не вагалися, оцінюючи зміни щодо всіх проектів, крім проектів з енергозбереження (зокрема щодо якості опалення), жоден не відповів «важко сказати».

4.3 Оцінка впливу методології підходу, орієнтованого на громаду, на якість життя цільових груп населення

Позитивні зміни в якості життя цільових груп населення — один із найзначніших показників успішності Проекту. Один із способів оцінювання загальної якості життя полягає в тому, щоб проаналізувати такі показники, як суб'єктивна задоволеність різними сторонами життя, зокрема соціальною згуртованістю, матеріальними умовами життя й загальним добробутом. Порівняння пілотних громад (основної групи) з непілотними (контрольною групою) дозволяє визначити фактор впливу Проекту МРГ на зміни у загальній якості життя цільової сукупності населення¹⁵.

Результати опитування засвідчують: середній рівень задоволеності членів пілотних громад становив 3,4 проти 3,1 у контрольній групі. Незважаючи на відносно низький середній рівень задоволеності, мешканці пілотних громад Проекту МРГ, як правило, більш задоволені, ніж члени непілотних громад, щодо певних сфер життя. На діаграмі XXI подано розподіл середнього арифметичного відповідей респондентів основної та контрольної груп щодо різних сфер їхнього життя.

Діаграма XXI. Рівень задоволеності різними сторонами життя основної та контрольної груп, середнє арифметичне (1 — «цілком незадоволений», 5 — «цілком задоволений»)

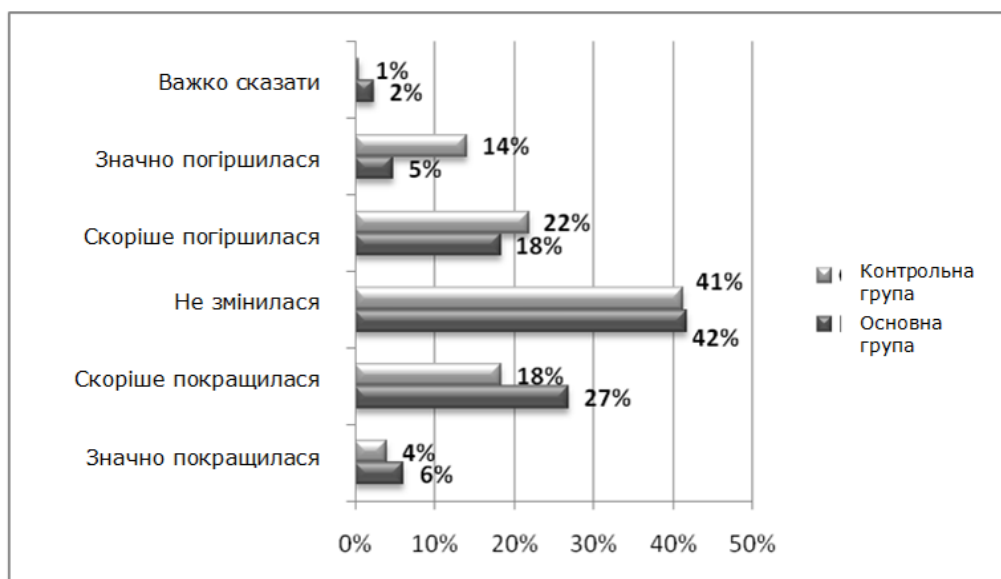
¹⁵ За три з половиною роки діяльності Проекту МРГ більш ніж 1 млн. вигодонабувачів скористалися результатами впровадження 1303 мікропроектів.

Члени пілотних громад у середньому більше задоволені (порівняно з членами контрольної групи) майже всіма сферами життя за винятком рівня захищеності від злочинців та стану здоров'я. Навіть хоча в деяких випадках різниця між основною та контрольною групами дуже мала (задоволеність можливостями працевлаштування, станом навколишнього середовища, загалом тим, як ідуть зараз справи в Україні), вона є статистично значущою ($p < 0,01$), тому можна констатувати, що в цілому члени пілотних громад задоволені більше, ніж члени інших громад.

Незважаючи на те, що покращення умов для надання послуг з охорони здоров'я є одним із пріоритетних напрямів Проекту МРГ, статистично значущої відмінності між основною та контрольною групами щодо їхньої задоволеності станом свого здоров'я виявлено не було. Стан здоров'я — дуже складне явище, що залежить від численних чинників, тоді як діяльність Проекту МРГ була спрямована переважно на покращення таких аспектів, як реконструкція фельдшерсько-акушерських пунктів і закупівля медичної апаратури, отже вплив цієї діяльності можна буде помітити тільки у довгостроковій перспективі.

Крім оцінки задоволеності різними сторонами життя, респондентам з основної та контрольної груп було запропоновано оцінити зміни в їхньому житті за останні роки. Згідно з результатами опитування членів громад, 33% опитаних членів пілотних громад повідомили, що їхнє життя за останній рік дуже або радше покращилося (діагр. XXII), тоді як у контрольній групі таких респондентів виявилось тільки 22%.

Діаграма XXII. Зміни в якості життя за останні роки (обсяг підвибірки основної групи N=213, обсяг підвибірки контрольної групи N=206)

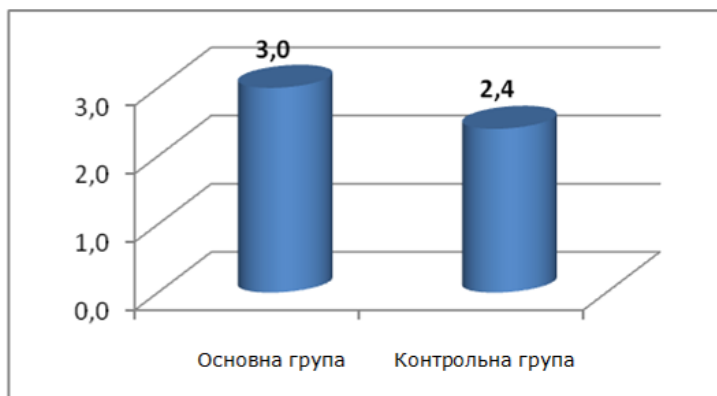
Майже однакова кількість респондентів з обох груп вважають, що ніяких змін в їхньому житті за останній рік не відбулося (42% та 41%), тоді як напрямок негативних оцінок якості життя був протилежним — 23% респондентів з основної групи проти 36% з контрольної групи вказали, що їхнє життя за минулий рік погіршилося.

Зміни у матеріальних умовах життя

Статистичні дані демонструють значну відмінність у суб'єктивних оцінках матеріальних умов життя між основною та контрольною групами (діагр. XXIII). Навіть при тому, що ця відмінність дуже мала (0,6), вона є статистично значущою ($p < 0,01$). Додатковий аналіз показав також, що мешканці тих пілотних громад, де впроваджувалися мікропроекти з вуличного освітлення, здебільшого оцінюють свої матеріальні умови вище, ніж ті, хто впроваджував інші проекти¹⁶.

¹⁶ Коефіцієнт кореляції Пірсона складає 0,203, $p < 0,05$.

Діаграма XXIII. Зміни у матеріальних умовах життя (обсяг підвибірki основної групи N=209, обсяг підвибірki контрольної групи N=207, середнє арифметичне)

Аналіз фокус-групових дискусій засвідчив, що скорочення витрат на державні послуги дозволяє зекономити кошти. Крім того, створення або відновлення додаткових послуг надає можливості для створення нових тимчасових або постійних робочих місць (вихователь дитячого садка, водій шкільного автобуса тощо). Новостворені об'єкти інфраструктури потребують робочої сили, а місцеві мешканці отримують можливості щодо зайнятості. Як показує результат опитування, члени пілотних громад оцінюють можливість отримання роботи у своєму селі чи місті вище, ніж члени інших громад (навіть хоча відмінність дуже мала, вона є статистично значущою, див. діаграму XXIV).

Діаграма XXIV. Можливість отримання роботи (обсяг підвибірki основної групи N=193, обсяг підвибірki контрольної групи N=192, середнє арифметичне)

Зміни у стані здоров'я

Як зауважили учасники фокус-груп, внаслідок створених або відновлених умов для медичного обслуговування стан їхнього здоров'я покращився. Поліпшення умов для навчання у школах і дитячих садках також сприяло покращенню стану здоров'я, особливо у дітей. Проте статистичний аналіз не виявив значущої відмінності у суб'єктивній оцінці стану здоров'я між респондентами з основної та контрольної груп.

Зміни у психологічному самопочутті

Покращення психологічного самопочуття згадувалося серед найзначніших результатів Проекту. Учасники фокус-груп повідомили про такі важливі наслідки участі у Проекті:

- зростання відчуття впевненості у власних силах (діагр. XXV);
- відчуття самоповаги;
- відчуття відповідальності за результати своєї праці;
- відчуття задоволеності добре виконаною роботою;
- мотивація до більшої ініціативності завдяки успішному досвіду.

Регіональні експерти вказали на такі зміни у психологічному самопочутті членів пілотних громад:

- люди стали більш відповідальними та організованими;
- зросла впевненість у власних силах;
- з'явилося відчуття незалежності;
- люди почали відчувати здатність до співпраці з місцевою владою, підвищився рівень довіри;
- люди стали активнішими;
- у громадян з'явилося відчуття відповідальності за відновлений/реконструйований об'єкт, вони прагнуть зберегти його в належному стані.

Участь громадян у реалізації мікропроектів значно сприяла зростанню рівня впевненості у власних силах (діагр. XXV).

Діаграма XXV. Впевненість у власних силах (обсяг підвибірки основної групи N=206, обсяг підвибірки контрольної групи N=194, середнє арифметичне)

Упровадивши хоча б один мікропроект, люди починають усвідомлювати власний потенціал. Статистично значуща відмінність між основною та контрольною групою підтверджує це як доказ.

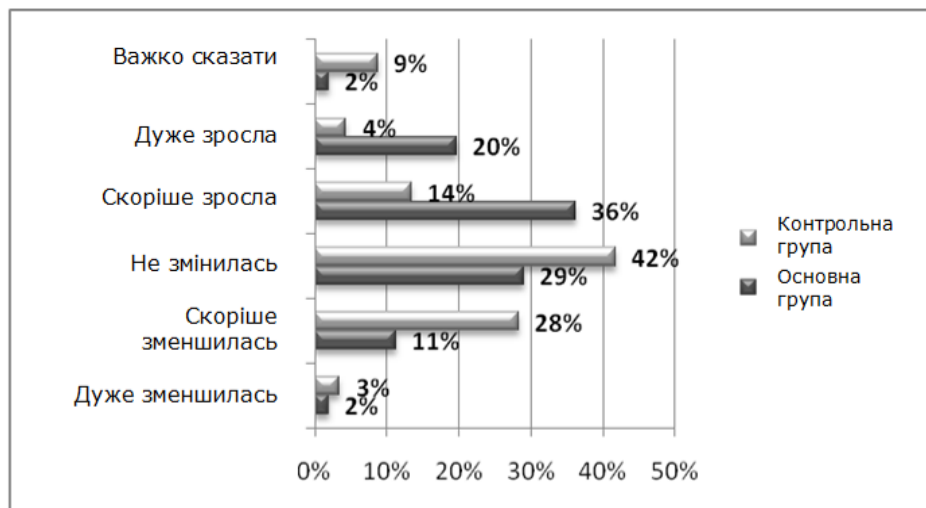
Зміни у соціальній згуртованості

Результати опитування показують, що підвищення рівня соціальної згуртованості у пілотних громадах стало одним із важливих результатів Проекту МРГ. Із відповідей учасників фокус-групових дискусій можна зрозуміти, що соціальна згуртованість у громадах посилюється крок за кроком. Насамперед людям треба було усвідомити необхідність спільної дії, а саме створення ОГ. Далі було важливо зрозуміти, що має бути процес спільного прийняття рішень і спільна робота над реалізацією мікропроектів. Ці дії дали змогу вийти на вищий рівень — взаємну залежність членів громад, початок дискусії зі спільних питань, краще взаєморозуміння між людьми, вдосконалення навичок розв'язання конфліктів.

Регіональні експерти також зазначили, що фінансові внески та внески натурою членів громади в її ініціативи активізували відчуття згуртованості всередині громади. Як результат, люди стали активнішими та підприємлливими у вирішенні власних проблем.

Ці твердження підкріплюються статистичними даними. Щоб відзначити внесок Проекту МРГ, порівнювалися основна і контрольна групи (діагр. XXVI).

Діаграма XXVI. Зміни у соціальній згуртованості, %

Як показують дані, розподіл відповідей членів пілотних громад демонструє значне зростання соціальної згуртованості (це зазначили 56% респондентів), тоді як у контрольній групі про це повідомили тільки 18%.

Рівень взаємної довіри у громаді — додатковий показник позитивної тенденції у соціальній згуртованості громад. Як видно з результатів опитування, члени пілотних громад демонструють значно вищий рівень довіри один до одного, ніж члени інших громад (діагр. XXVII).

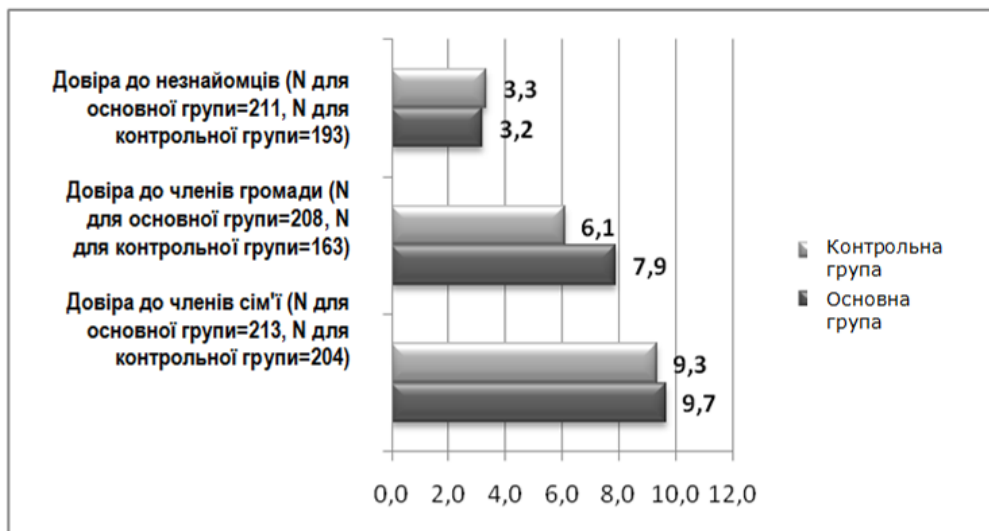
Діаграма XXVII. Рівень довіри до членів своєї громади (обсяг підвибірки основної групи N=208, обсяг підвибірки контрольної групи N=163, середнє арифметичне; 0 — «зовсім не довіряю», 10 — «повністю довіряю»)

На діаграмі XXVIII візуально представлено розподіл рівнів довіри до членів сім'ї, до незнайомих і членів громади. Як показують дані, найвищий рівень довіри як у пілотних, так і у непілотних громадах засвідчено до членів сім'ї. Водночас існує статистично значуща

відмінність між двома групами: респонденти з основної групи більше довіряють членам сім'ї, ніж респонденти з контрольної групи¹⁷. Найменше обидві групи довіряють незнайомцям — відповідно 3,3 та 3,2. Довіра до членів громади знаходиться у контрольній групі посередині шкали, а в основній групі — ближче до довіри до членів сім'ї.

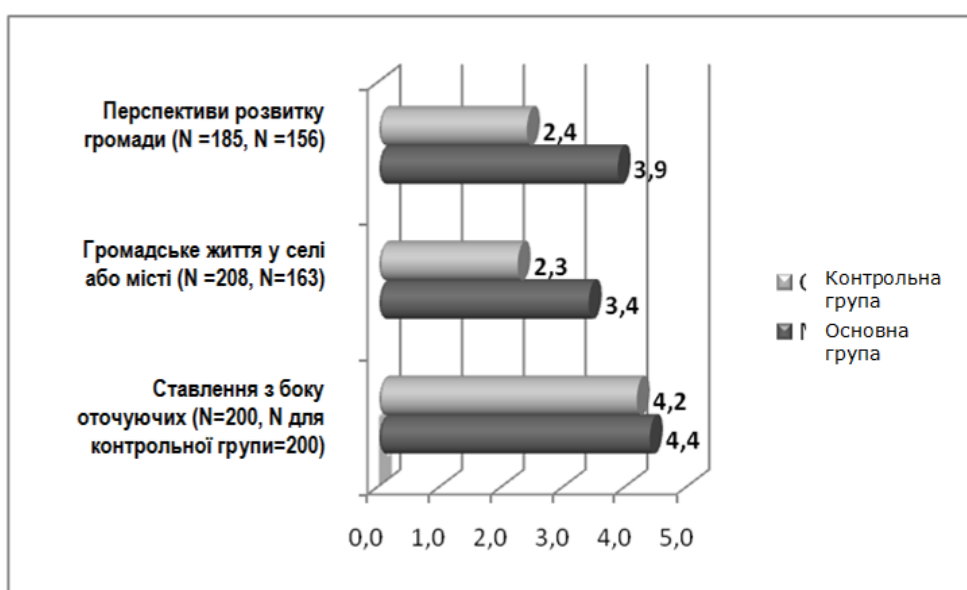
Діаграма XXVIII. Рівень довіри до різних груп, середнє арифметичне (1 — «зовсім не довіряю», 10 — «повністю довіряю»)

Рівень довіри до незнайомців і членів сім'ї доволі схожий як в основній, так і у контрольній групі, тоді як щодо членів громади він значно різниться (значення показника дорівнює 7,9 для основної групи та 6,7 для контрольної)¹⁸.

Суб'єктивні оцінки перспективи подальшого розвитку громад, задоволеності громадським життям у селі/місті та задоволеності ставленням з боку оточуючих також є опосередкованими показниками якості життя. На діаграмі XXIX представлено розподіл середнього арифметичного кожного з цих показників для основної та контрольної груп.

Діаграма XXIX. Рівень соціальної згуртованості, середнє арифметичне (1 — «повністю незадоволений», 5 — «повністю задоволений»)

¹⁷ Відмінність є статистично значущою, $p < 0,01$.

¹⁸ Відмінність є статистично значущою, $p < 0,01$.

Найвищий рівень задоволеності обидві групи демонструють щодо ставлення з боку оточуючих: 4,4 та 4,2 (проте члени пілотних громад набагато більше задоволені цим аспектом, $p < 0,01$). Задоволеність перспективою розвитку громади значно вища в основній групі (3,9), ніж у контрольній (2,4). Таку саму тенденцію було відзначено у рівні задоволеності громадським життям у селі/місті — 3,4 в основній групі, 2,3 в контрольній¹⁹. Був очевидним сильний зв'язок між задоволеністю перспективами розвитку громади й задоволеністю громадським життям у громаді²⁰. Для основної групи ці показники значно вищі, ніж для контрольної.

V. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновки

Результати соціологічного дослідження і дані, зібрані відділом моніторингу впродовж трьох з половиною років діяльності Проекту, дають достатні підстави констатувати, що підхід до місцевого розвитку, орієнтований на громаду, є ефективним, оскільки він зміцнює місцеве самоврядування, сприяє покращенню умов надання послуг та створює сприятливе середовище для підвищення якості життя населення.

Підхід є ефективним в активізації та об'єднанні зусиль місцевих громад, місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектора для спільного визначення пріоритетів розвитку населеного пункту та спільної реалізації ініціатив з покращення умов проживання.

Об'єднані спільною метою розвитку своїх громад, місцеві мешканці стають активним і дієвим партнером органів влади та місцевого самоврядування, одним із чинників сталого місцевого розвитку. Свою діяльність мешканці здійснюють через юридично зареєстровані організації — так звані організації громад.

У діяльності цих організацій, зокрема у прийнятті рішень, дійсно бере участь переважна більшість мешканців цих громад, зокрема шляхом участі у регулярних загальних зборах і процедурах ухвалення рішень.

Майже всі члени громад сплачують членські внески на виконання спільних ініціатив та функціонування організацій громад. Значна частина членів громад сплачують більше за встановлений членський внесок, крім того, мешканці, які не входять до організацій громад, також роблять добровільні внески на виконання проектів громад. Отже, мешканці громад відчують більшу відповідальність за громадські інфраструктурні об'єкти та краще усвідомлюють свою роль у розвитку своїх громад.

Організації громад мають високий рівень довіри серед місцевих мешканців; їхня діяльність є прозорою та характеризується високим рівнем підзвітності. Активісти організацій громад регулярно та у повній мірі інформують мешканців про всі кроки у своїй діяльності й звітують про використання коштів. Організації громад керуються принципом рівності, згідно з яким усі мешканці, незалежно від економічного та соціального статусу, мають потенційну можливість користуватися створеними або покращеними послугами.

Залучення громад до процесу визначення пріоритетів місцевого розвитку має позитивний вплив на процеси місцевого розвитку, оскільки мешканці відчують свою причетність до цих процесів, а місцева влада у своїй діяльності має змогу спиратись на пріоритети/потреби місцевих мешканців.

¹⁹ В обох випадках відмінність є статистично значущою, $p < 0,01$.

²⁰ Коефіцієнт кореляції для контрольної групи — 0,551, для основної групи — 0,614 ($p < 0,01$).

Пріоритети розвитку громад визначаються з урахуванням інтересів більшості членів організацій громад і переважно без впливу місцевої влади.

Значного поширення набула модель стратегічного планування з механізмом планування «знизу-вгору»: інтереси сільських громад враховуються у роботі сільських і селищних рад та внесені до стратегічних планів розвитку районів; а інтереси міських громад документально закріплені у стратегічних планах розвитку міст.

Спільна розробка, фінансування та впровадження ініціатив визнається ефективною місцевими громадами, владою та бізнесом.

Партнери вважають запропоновану методологією схему співфінансування загалом ефективною. За цією схемою частина коштів на втілення проекту громади надходить від міжнародних донорів, частина — від місцевих бюджетів; також свій внесок робить сама громада та місцевий бізнес. Партнери мають бажання вкладати у спільні проекти більше коштів, ніж узгоджений мінімум, і частина з них дійсно здійснюють додаткове фінансування.

Значна частина членів організацій громад роблять додаткові внески шляхом виконання добровільних робіт на громадських об'єктах.

Члени організацій громад висловлюють бажання й готовність підтримувати створені або відновлені комунальні інфраструктури.

Представники місцевого бізнесу виявляють бажання спонсорувати місцевий розвиток і роблять внески у проекти організацій громад.

Реалізована методологія підходу сприяє якісному покращенню місцевого врядування, зростанню довіри до влади та налагодженню ефективної співпраці між громадами та владою. Ключовими інструментами є створені структури, які забезпечують регулярний діалог щодо спільного прийняття рішень.

Обласні координаційні ради, районні форуми місцевого розвитку, форуми муніципальної ради сталого розвитку є платформою для обговорення пріоритетів. Вони також допомагають узгоджувати дії громад, влади та підприємств як партнерів із впровадження проекту.

Обласні та районні ресурсні центри громад, муніципальні відділи підтримки надають цінну інформаційну підтримку громадам, що бажають самоорганізуватись та знайти партнерів для спільного виконання ініціатив. Ці центри акумулюють набутий досвід та інформацію про потенційних донорів, допомагають громадам виконувати інші ініціативи поза рамками проектів ПРООН. Ці організації сприяють відтворенню моделі підходу до місцевого розвитку, орієнтованого на громаду, в громадах, які не беруть участі у проектах ПРООН.

Як громади, так і влада високо оцінюють результативність цих структур, воліють підтримувати їхню діяльність у майбутньому та дають позитивний прогноз щодо їхньої високої сталості.

Партнерство за методологією підходу до місцевого розвитку, орієнтованого на громаду, дає помітне якісне покращення відносин між владою та громадами.

Помітно збільшилися обсяги та підвищилася якість інформування населення про діяльність місцевої влади, що свідчить про підвищення її прозорості. Зростає відкритість влади до діалогу з громадами.

Відбувається покращення співпраці між громадами й місцевою владою. Запропоновані методологією механізми співпраці дозволили ефективніше враховувати думки та інтереси мешканців у діяльності місцевої влади, внаслідок чого громадяни визнають, що її робота покращується.

Зростає довіра громадян до місцевої влади. Спостерігається позитивна динаміка у задоволеності громадян роботою представників місцевих органів влади. Також зміцнюється впевненість громадян у спілкуванні з представниками влади.

Спостерігається помітне зростання якості людських ресурсів і взаємне навчання лідерів громад із представниками місцевої влади. Відбувається накопичення знань і застосування вмінь лідерами громад і посадовцями.

Із результатів дослідження можна зробити висновок про зростання задоволеності якістю послуг, охоплених проектами. Створення або відновлення послуг із залученням громад є вигідним. Крім того, створені або відновлені комунальні інфраструктури фактично й потенційно життєздатні.

Проекти громад, безсумнівно, підвищують якість комунальних послуг, і населення задоволене якістю цих покращених послуг. Члени громад докладають зусиль, щоб економніше користуватися комунальними послугами.

У результаті аналізу отриманих даних можна зробити висновок, що відбулося покращення економічних умов, психологічного самопочуття та суттєве посилення згуртованості громад.

В результаті самоорганізації громад відбулось покращення якості життя населення. Мешканці позитивно оцінюють перспективи розвитку громад. При цьому зростає впевненість у власних силах членів громад, які займаються реалізацією проектів громад.

Підхід до місцевого розвитку, орієнтований на громаду, має найсильніший позитивний вплив, якщо є: більша тривалість інституційної підтримки, залучення більшого обсягу коштів і людських ресурсів на одиницю території/одну громаду, інтенсивніше залучення місцевої влади в якості партнерів, робота у сільських громадах, де спостерігалася більша згуртованість ще до проекту.

Рекомендації

Рекомендації щодо вдосконалення підходу та державної політики щодо місцевого розвитку

Підхід до місцевого розвитку, орієнтований на громаду, запроваджений у Проекті МРГ, довів, що члени громад та місцева влада можуть бути ефективно залучені до спільного врядування і сталого місцевого розвитку. Структури підтримки, такі як ОГ, ФМР, РЦГ та координаційні центри, є цінними активами, які варто розвивати, отже для подальшого розповсюдження підходу потрібно використовувати такі можливості:

Рекомендації для ПРООН:

- У рамках методології підходу до місцевого розвитку, орієнтованого на громаду, були створені ефективні робочі механізми. Їх потрібно широко розвивати через висвітлення у засобах масової інформації, лобювання та пропагування.
- Потенціал створених організацій громад має бути надалі розвинений так, щоб вони могли приймати незалежні рішення та зберегти свій статус як рівноправного партнера місцевої влади.
- Створені районні ресурсні центри мають значний потенціал для того, щоб перетворитись на сильні структури для підтримки, інформування та втілення ініціатив місцевого розвитку, а також поширення набутого досвіду. Спроможності цих ресурсних центрів та залучений штат мають бути розвинені шляхом надання

відповідної технічної та організаційної підтримки і кадрів, що дозволить наростити їхній потенціал.

- Потрібна підтримка у створенні функціональної мережі ресурсних центрів, щоб уможливити обмін досвідом та передовою практикою.
- Необхідно консолідувати та поширювати в громадах і районних РЦГ інформацію про інноваційні технології, особливо про нові технології енергозбереження й альтернативні джерела енергії.
- Недооціненою залишається роль приватного сектора у процесі місцевого розвитку. Потрібно розвивати співпрацю з місцевими підприємствами для залучення їхнього потенціалу для підтримки ініціатив самопомоги місцевих громад.
- Рекомендується інтегрувати знання і досвід у галузі розвитку, орієнтованого на громаду, в навчальні плани вищих навчальних закладів, що стане кроком у напрямку до сталої розбудови спроможності в цій галузі.

Рекомендації для центральних, регіональних та місцевих органів влади:

- Методологія підходу до місцевого розвитку, орієнтованого на громаду, довела свою ефективність для всіх партнерів і має значну цінність у довгостроковій перспективі. Тому органи місцевої влади повинні розвивати її за допомогою створених ресурсних центрів громад та через залучення регіональних засобів масової інформації. Організації громад можуть бути заохочені ділитись своїм досвідом у формі історій успіху, інформаційних бюлетенів, навчальних поїздок і візитів для обміну досвідом.
- Пілотні території (райони та місцеві ради), які практикують спільне врядування з залученням організацій громад, мають більш ефективну процедуру прийняття рішень, втілення проектів громад і більш динамічного місцевого розвитку. Населені пункти з мобілізованими громадами демонструють початкове зростання економічного розвитку, покращення у наданні послуг, високу якість стратегічного планування та безкорупційне використання коштів у втіленні місцевих проектів. Ці явища та їхні причини мають бути досліджені, оцінені та узагальнені місцевою владою. Цей процес повинен бути стандартизований та підготовлений до прийняття на непілотних територіях.
- Форуми місцевого розвитку та ресурсні центри громад мають значний потенціал для продовження використання підходу до місцевого розвитку, орієнтованого на громаду. Проте ці структури є напівофіційними, створюються спеціальними рішеннями та мають радше нормативну, ніж юридичну цінність. Щоб повністю використати їхню ефективність і розкрити можливості, які вони надають, місцевій владі потрібно формалізувати ці структури та забезпечити їх відповідним технічними та людськими ресурсами. Запровадження цієї практики у загальнонаціональному масштабі може бути розглянутим і підтриманим органами центральної влади.
- У довгостроковій перспективі необхідно акумулювати місцеві ресурси для фінансування ініціатив громад, а також для підтримки сталості цих ініціатив. Такі ресурси повинні бути мобілізовані організаціями громад у формі фондів розвитку громад, фондів підтримки життєдіяльності об'єкта тощо шляхом поступового збирання цих коштів для уможливлення ефективної участі малозабезпечених груп населення. Проте створення і діяльність таких фондів потребує юридичного забезпечення.

- Зареєстровані організації громад пропонують місцевим підприємствам легальні та прозорі способи вкладання їхніх коштів для підтримки ініціатив громад. Потенційно вони також можуть отримувати фінансування з місцевих бюджетів для спільного виконання ініціатив громад. І все ж чинне законодавче забезпечення створює складнощі для повноцінного використання цієї можливості, тому необхідно запровадити відповідне законодавче забезпечення і бюджетний кодекс.
- Стратегічне планування за участю мобілізованих громад виявилось ефективним, тому цю практику варто продовжувати та заохочувати.
- Більш ніж 4000 людей в Україні здобули знання із застосування методології МРГ на місцевому рівні. Процеси місцевого розвитку, ініційовані за цією методологією, створили сприятливі умови для розкриття потенціалу природжених лідерів. Їхній потенціал може й надалі використовуватися у місцевому самоврядуванні.

Для практичного поширення методології МРГ на місцевому рівні було створено декілька демонстраційних територій. Вони можуть використовуватися як навчальний майданчик органами влади, бажаними запровадити підхід до місцевого розвитку, орієнтований на громаду.

ДОДАТКИ

Додаток I

Пілотні організації громад за Проектом МРГ

№	Регіон	Пілотні ОГ		
		Створено	Зареєстровано у СР/МР	Юридично зареєстровано
1	АРК	41	41	41
2	Черкаська обл.	42	42	42
3	Чернігівська обл.	42	42	42
4	Чернівецька обл.	47	47	47
5	Дніпропетровська обл.	42	42	42
6	Донецька обл.	40	40	40
7	Івано-Франківська обл.	56	56	56
8	Харківська обл.	42	42	42
9	Херсонська обл.	45	45	45
10	Хмельницька обл.	50	50	50
11	Кіровоградська обл.	45	45	45
12	Київська обл.	50	50	49
13	Луганська обл.	46	46	46
14	Львівська обл.	51	50	50
15	Миколаївська обл.	45	45	45
16	Одеська обл.	45	45	45
17	Полтавська обл.	41	41	41
18	Рівненська обл.	49	49	45
19	Сумська обл.	43	43	43
20	Тернопільська обл.	57	57	57
21	Вінницька обл.	41	41	41
22	Волинська обл.	47	47	47
23	Закарпатська обл.	58	58	58
24	Запорізька обл.	44	44	44
25	Житомирська обл.	40	40	40
	Усього	1149	1148	1143

Додаток II**Районні ресурсні центри громад, створені у рамках Проекту МРГ-І**

№	Регіон	Кількість РРЦГ
1	АРК	7
2	Черкаська обл.	8
3	Чернігівська обл.	8
4	Чернівецька обл.	1
5	Дніпропетровська обл.	6
6	Донецька обл.	8
7	Івано-Франківська обл.	5
8	Харківська обл.	8
9	Херсонська обл.	5
10	Хмельницька обл.	3
11	Кіровоградська обл.	8
12	Київська обл.	9
13	Луганська обл.	9
14	Львівська обл.	8
15	Миколаївська обл.	8
16	Одеська обл.	6
17	Полтавська обл.	8
18	Рівненська обл.	4
19	Сумська обл.	8
20	Тернопільська обл.	9
21	Вінницька обл.	8
22	Волинська обл.	9
23	Закарпатська обл.	7
24	Запорізька обл.	8
25	Житомирська обл.	8
	Усього	176

Додаток III

Тренінги для членів ОГ і представників місцевої влади

№	Регіон	Кількість тренінгів	Теми тренінгів								
			Управління ОГ	Планування діяльності	Підготовка МПП	Фінансування	Реалізація МП	СО	Громадський аудит	Передача МП	Інші
1	АРК	167	7	7	5	4	11	45	45	43	0
2	Черкаська обл.	50	8	8	8	1	1	0	8	8	8
3	Чернігівська обл.	58	15	15	2	1	5	11	3	6	0
4	Чернівецька обл.	36	9	8	8	0	11	0	0	0	0
5	Дніпропетровська обл.	60	9	9	9	1	9	17	1	0	5
6	Донецька обл.	58	8	8	8	0	7	12	4	0	11
7	Івано-Франківська обл.	65	13	13	13	2	16	0	0	0	8
8	Харківська обл.	41	8	8	8	1	2	6	6	0	2
9	Херсонська обл.	94	16	16	16	0	5	8	25	0	8
10	Хмельницька обл.	64	10	8	11	9	8	8	8	0	2
11	Кіровоградська обл.	71	8	8	8	1	8	8	13	17	0
12	Київська обл.	93	17	17	17	1	12	8	8	10	3
13	Луганська обл.	56	9	9	9	5	7	2	3	1	11
14	Львівська обл.	45	11	12	13	0	3	1	0	4	1
15	Миколаївська обл.	63	8	8	8	5	8	8	8	8	2
16	Одеська обл.	41	9	8	9	1	6	7	1	0	0
17	Полтавська обл.	69	11	11	11	2	0	8	8	16	2
18	Рівненська обл.	63	8	8	6	1	9	4	10	9	8
19	Сумська обл.	51	8	8	8	1	8	8	2	8	0
20	Тернопільська обл.	59	12	12	12	2	10	0	0	0	11
21	Вінницька обл.	179	12	12	6	15	22	43	29	39	1
22	Волинська обл.	61	9	9	9	2	5	8	0	0	19
23	Закарпатська обл.	103	16	16	12	9	9	12	12	8	9
24	Запорізька обл.	69	12	12	12	1	8	0	16	8	0
25	Житомирська обл.	60	9	9	8	2	8	8	0	0	16
	Усього	1776	262	259	236	67	198	232	210	185	127

Додаток IV

Кількість мікропроектів, затверджених і реалізованих із початку впровадження Проекту МРГ

№	Реґіон	Кількість затверджених МП	Кількість МП за типолоґією				
			Охорона здоров'я	Енергозбереження	Водопостачання	Транспорт	Шкільний автобус
1	АРК	45	6	29	6	1	3
2	Черкаська обл.	54	26	22	6	0	0
3	Чернігівська обл.	45	12	27	6	0	0
4	Чернівецька обл.	50	10	37	2	0	1
5	Дніпропетровська обл.	55	20	23	10	0	2
6	Донецька обл.	51	9	29	9	1	3
7	Івано-Франківська обл.	69	5	62	0	2	0
8	Харківська обл.	47	3	36	5	1	2
9	Херсонська обл.	54	13	34	7	0	0
10	Хмельницька обл.	50	8	33	4	0	5
11	Кіровоградська обл.	53	3	36	7	1	6
12	Київська обл.	55	13	36	6	0	0
13	Луганська обл.	55	13	30	11	0	1
14	Львівська обл.	54	13	36	3	1	1
15	Миколаївська обл.	52	1	34	14	0	3
16	Одеська обл.	45	8	20	17	0	0
17	Полтавська обл.	50	5	16	22	0	7
18	Рівненська обл.	49	17	26	0	1	5
19	Сумська обл.	49	10	15	19	2	3
20	Тернопільська обл.	63	13	41	5	1	3
21	Вінницька обл.	41	8	20	5	0	8
22	Волинська обл.	57	7	47	2	0	1
23	Закарпатська обл.	61	18	39	3	1	0
24	Запорізька обл.	53	8	25	16	0	4
25	Житомирська обл.	46	26	17	3	0	0
	Усього	1303	275	770	188	12	58
	Процент		21%	59%	15%	1%	4%